

PUHEKIELEN MORFOLOGISTEN JA SEMANTTISTEN INNOVAATIOIDEN TUTKIMUSNÄKYMIÄ – ESIMERKKINÄ SUOMEN *TEKEEN-* JA *TEKEES-* TYYPPISET VERBIMUODOT*

Jussi Ylikoski, Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto

Artikkelissa tarkastellaan kahden suomen murteissa ja nykypuhekielessä tavattavan ei-finiittisen verbimuodon levikkiä ja semantiikkaa. Perinteisesti ”3. infinitiivin illatiivin tunnusettomaksi muodoksi” katsotun *tekeen*-tyyppisen muodon käyttö on levinnyt 3. infinitiivin inessiivin alalle, ja myös jälkimmäiselle muodolle on todettu kehittyneen lyhentynyt variantti (esim. *tekees* pro *tekemässä*). Tutkimuksen lähtökohtana ovat Internetissä tavattavasta puhekielenomaisesti kirjoitetusta kielestä tehdyt havainnot ja näiden havaintojen pohjalta laaditun, kaikkiaan 386 informantilla teetetyn kyselytestin tuottamat vastaukset. Tutkimusaineiston perusteella *tekeen*- ja *tekees*-tyyppiset verbimuodot esiintyvät alueellisessa täydennysjakaumassa, ja erityisesti *tekeen*-muotojen voi katsoa kehittyneen ns. absentiivisuuden (esim. de Groot, 2000) ilmaisukeinoksi. Artikkelissa esitellyn tutkimuksen ja sen tulosten yleisempänä tarkoituksena on tarjota uusia näköaloja suomalaisen murteiden ja uudemman puhekielen tutkimukseen: puhuttua kieltä voi tutkia myös kirjallisin kyselytestein, nykykielenkin variaatiota on mahdollista kuvata kartografisesti, ja vanhojen kansanmurteiden tasoittumisesta huolimatta kieleen näyttää myös syntyvän yhä jopa aivan uusia isoglosseja sekä uusia merkitysoipillisia kategorioita.

Avainsanat: absentiivi, infinitiivit, kyselytutkimukset, murteet, puhekieli.

Ulkopuolisen havainnoijan silmin puhutun suomen kielen tutkimusperinteessä tuntuu olevan hahmotettavissa kolme toisiaan seurannutta koulukuntaa tai tutkimusparadigmaa: (i) 1800-luvulta, fennistisen tutkimuksen alkutaipaleelta suunnilleen 1980-luvulle jatkunut vanhojen kansanmurteiden keruu sekä koottuihin aineistoihin kohdistunut äänne- ja muotohistoriallinen tutkimus, (ii) 1970-luvulla toteutetun Nykysuomalaisen puhekielen murros-tutkimushankkeen alkama ja edelleen voimissaan oleva sosiolingvistiikkana ja variaationtutkimuksena tunnettu tutkimus sekä (iii) aivan viime aikoina pää-

tään nostanut, keskusteluntutkimuksesta ja diskurssianalyysistä vaikutteita ammentava lähestymistapa, jossa puhutussa kielessä havaittavaa variaatiota tarkastellaan kielenkäytöstään enemmän tai vähemmän tietoisten yksilöiden persoonallisuuden, minän ilmentäjänä – ”resurssina, jonka avulla voidaan

* Olen esitellyt tässä kirjoituksessa kuvattuja havaintoja keväällä 2004 Turun yliopiston ja Åbo Akademin suomen ja sen sukukielten tutkijoiden tutkijaseminaarissa, 31. Kielitieteen päivillä Tallinnassa sekä Spräkets funktion 3 -symposiumissa Åbo Akademiassa; kiitän esitelmieni kuulijoita monista rakentavista kommentteista. Kiitän myös Puheen ja kielen nimetöntä arviointisijaa sekä Ante Aikiota, Leena Huimaa, Nobufumi Inabaa, Tero Kainlauria, Tommi Kurkea, Jaakko Leinoa, Liisa Mustanojaa, Urpo Nikannetta, Jouni Rostilaa, Tapani Salmista ja Ulla Vanhataloa monista kirjoitukseni aiempia versioita koskevista arvokkaista neuvoista ja kommentteista.

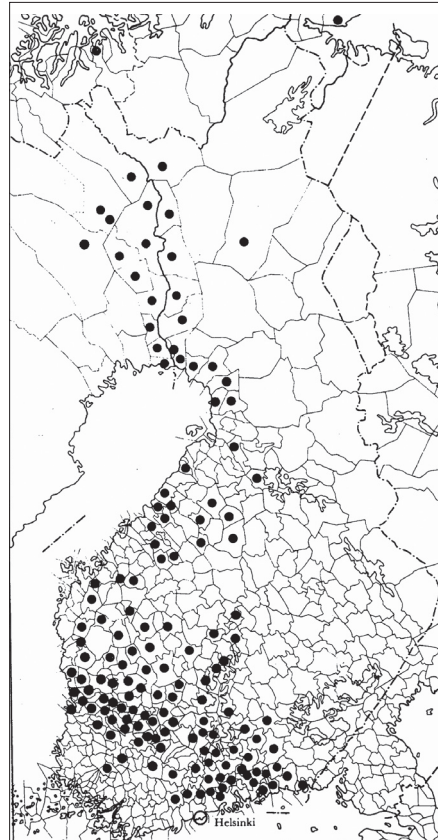
tilanteittain rakentaa erilaisia diskurssi-identiteettejä” (Mantila, 2004: 323).

Tässä artikkelissa puheeksi tulevat suomalaisen nykypuhekielen ilmiöt ja erityisesti niiden tutkimisen menetelmät poikkeavat melkoisesti tähänastisen tutkimuksen valtavirroista. Seuraavien lukujen tarkoituksena on konkreettisen tapaustutkimuksen myötä näyttää, että tämänkin päivän suomalaisten kieltä on mahdollista – ja vuosikymmenten hiljaiselon jälkeen jopa varsin hedelmällistä – kuvata myös kartografisesti. Tämän lisäksi pyrin osoittamaan, että kieleen syntyy yhä uusia ”vanhan ajan” murrepiirteitä ja isoglosseja sekä jopa aivan uusia merkitysopillisia kategorioita. Edelleen haluan esittää, että puhuttua kieltä voidaan tutkia myös kirjoitetussa muodossa esitetyin kyselytestein; vaikuttaa jopa siltä, että kyselytestit voivat toisinaan olla käytännössä ainoa tuloksellinen tutkimusmenetelmä.

TEKEEN- JA TEKEES-TYYPPISET VERBIMUODOT JA NIIDEN TUTKIMUSHISTORIA

Jo vanhastaan on tiedetty, että etenkin suomen hämäläismurteissa sekä niiden lähimmissä sukulais- ja naapurimurteissa *mAAn*-tunnuksista 3. infinitiivin illatiivia vastaa usein *mA*-ainekseton *tekeen*, *kattoon*, *lukeen*-tyyppinen muoto – jatkossa ”*tekeen*-muoto” – jossa illatiivin pääte näyttää liittyvän suoraan verbivartaloon; näihin muotoihin on yhdistetty myös eteläpohjalaismurteille tyypilliset labiaalivokaaliset *teköhön*, *lukohon*-tyyppiset muodot (esim. Lönnrot, 1841; Wiklund, 1928; Saukkonen, 1965: 50–55; Sorsakivi, 1981; 1982). Muodon alkuperää on pidetty hieman epäselvänä. Wiklund (1928) ja Saukkonen (1965: 50–55) ovat yhdistäneet kyseisen muodon monissa suomen sukukielissä tavattaviin verbivartalosta ja siihen välittömästi liittyvistä nominaivutuksen si-

japäätteistä koostuviin nominaalimuotoihin; Saukkosen arvion mukaan *tekeen*-muodon taustalla lienevät varsinaisesta 3. inf. illatiivista poiketen ainoastaan ei-aktiivista tekemistä ilmaisseet (*panna*) *kuivaan*-tyyppiset muodosteet, jotka erilaisten kontaminaatioiden kautta ovat kehittyneet *tekemään*-muodon rinnakkaismuodoiksi.¹ (Vaikka tämän kirjoituksen tavoitteena ei ole *tekeen*-muodon kaukaisimman alkuperän selvittäminen, tämä selitys menettää uskottavuuttaan jäljempänä mainittavien Tapani Salmisen esittämien ajatusten rinnalla.) Sorsakiven (1982: 385) esittämä kartta 1 osoittaa *tekeen*-muodon levikin vanhoissa aluemurteissa.

Kartta 1. *tekeen*-muoto suomen murteissa Sorsakiven (1982: 238) mukaan.

tekeen-muoto on saanut verrattain paljon huomiota 1970-luvulla alkaneessa puhekielen variaatiota ja aluemurteiden muuttumista kä-

sittelevässä sosiolingvistiikassa; se on säännön- mukaisesti todettu nopeasti ja laajasti vanhan levikkialueensa ulkopuolelle leviäväksi anti- normatiivisen puhekielen piirteeksi, jonka ovat omaksuneet niin naiset kuin miehetkin (ks. esim. Nissi, 1981; Sorsakivi, 1981; 1982; Jonninen-Niilekselä, 1982; Mielikäinen, 1991: 52–53; Nahkola & Saanilahti, 2001; 2004; Lappalainen, 2004: 83–85).

tekeen-muodon leviämistä tutkittaessa on harvakseltaan kiinnitetty huomiota myös *tekees*, *kattoos*, *lukees* -tyyppisiin, verrattain uusiksi katsottuihin verbimuotoihin. *Muoto-opin keruuoppaan 2. lisävihossa* (Itkonen, Paunonen, Juusela, Lehtinen & Mulari, 1978: 41) huomautetaan, että ”Elimäeltä ja Savitaipaleelta on tietoja eräänlaisesta tunnus- kettomasta 3. inf. inessiivistä (*hakes* tai *hakees*), joka vastaa tunnusketonta 3. inf. illatiivia³; esimerkkeinä mainitaan mm. Elimäen *tul mailoh hakes vastahai(n)* ja Savitaipaleen *käyköö huomel hakees itellee herkkuva*. Saman- tyyppisen verbimuodon mainitsee myös Nissi (1981: 63), joka 1970-luvun jyvaskyläläisen ja eteläpohjalaisen puhekielen infinitiivien mor- fologiaa kuvatessaan esittää eteläpohjalaisen informantin lauseen *sitte kesällä käy täydentääs aina [opintoja]*; Nissi huomauttaa, että em. lauseen *täydentääs*-muodon sijaan jyvaskylä- läisten nuorten puheessa tapaa morfologisesti illatiivisia, mutta semanttisesti 3. inf. inessiiviä muistuttavia *tekeen*-muotoja (esim. 1; ks. myös Saarikko, 1990). Viimeksi mainittujen kaltaisia ’tekemässä’-merkityksisiä *tekeen*-muotoja on havaittu myös Helsingistä (2), Juvalta (3), Lopelta (4) ja Hartolasta (5):

(1) *tänä talvena mä olin yhden kerral laskee [mä- keä]* (Nissi, 1981: 63)

(2) *mä käy elokuviss kattoot Tartsanii*. (Sorsakivi, 1981: 67)

(3) *käyj jalkapalloo kattoo* (Palander, 1982: 173)

(4) *siäl oli Virve Rosti sillom soittaa(n)* (Haikonen, 1999: 59)

(5) [– –] *Mä kävin kast- kasteleen, nin, mun kaverin kodissa noit kukkia, [– –]* (Laury, 1997: 111–112)

Myös Berg ja Silverberg (1997: 67–68) kertovat vieraskielisille tarkoitetussa suomen puhekielen oppikirjassaan, että *tekeen*-muoto – tai sen *n:tön* variantti *tekee* – on Helsingin puhekielessä yleistymässä myös *mAssA*-tunnuksisen 3. inf. inessiivin rinnalle. H. Paunonen ja M. Paunonen (2000 s.v. *käväistä, käydä, olla*) mainitsevat Stadin slangista runsaasti samantyyppisiä *tekeen*- ja *tekee*-muodon käyttötapoja, esim. *Kuka hullu on taas käyny pölliin mun kynän?* (C. Forsberg), *Käy ostaa mulle yks aski Malluu!* (A. Virtakari), *Me oltii viime kesänä joka päivä Stadikalla svimmaa*. (T. Kauppinen); ’tekemässä’-merkityksisen *tekeen*-muodon mainitsevat myös Rostila (2001: 160), esim. *Ne on ollu opiskeleen / opiskelemassa Porvoossa* ja Lappalainen (2004: 344).

tekees-tyyppisiin muotoihin on Itkosen ym. (1978) ja Nissin (1981) jälkeen tietääkseni palattu vain muutaman kerran, ja silloinkin kovin lyhyesti ja yleisluontoisesti. Nykypuhekielen murrerajoja kartoittanut Mielikäinen (1991: 52) mainitsee, että *tekeen*-tyyppisen muodon ”rinnalle on pääsemässä myös *ma*-tunnukseton inessiivityyppi (*kävi*) *tekees - tekee^x - tekeen*”, jota hänen mukaansa oli vuoteen 1991 mennessä tavattu *Muoto-opin* arkiston mukaan vasta Savitaipaleelta (vrt. yllä) ja Ruokolahdelta.² Wiik (1999) mainitsee Lounais-Suomen murteiden muutoksia kuvatessaan lauseen *se kävi kattoos mua* (pro *hän kävi kattomas munt*) yhtenä esimerkkinä lounaismurteisiin viime aikoina tulleista hämäläis-yleispuhekielisistä vaikutteista. Myös H. Paunonen ja M. Paunonen (2000 s.v. *käydä*) esittävät Stadin slangista pari *käydä tekees*-rakennetta, esim. *Käydään tsekkaas toi asia*. (P.-L. Kettunen). *Iso suomen kielioppi* sen sijaan mainitsee vain lauseen *ku mä kävin*

neuvonnast kysyy ni se sano et kysy toltä, jonka infinitiivin kerrotaan olevan MA-infinitiivin illatiivia vastaavan *mA*-tunnuksettoman muodon (*tekee(n)*) kanssa samanasuinen ”MA-infinitiivin inessiiviä vastaava muoto”; erityisiä sellisiä *tekees*-tyyppisiä muotoja kieloppi ei tunne ollenkaan (Hakulinen ym., 2004: 147).

tekeen-muodoksi kutsumani verbimuodon merkityksen on yleensä katsottu vastaavan *mAA*n-aineksista 3. inf. illatiivia. Koska perinteinen fennistiikka on tulkinnut *mA*-aineksen kaikille ns. 3. infinitiivin muodoille yhteiseksi *mA*-tunnukseksi, *tekeen*-muotoa on luonnehdittu mm. ”tunnuksettoman infinitiivin illatiiviksi” (Saukkonen, 1965; Itkonen, 1969: 125–126; Sorsakivi, 1981; 1982), ”tunnuksettomaksi 3. infinitiivin illatiiviksi” (Mielikäinen, 1991: 52) tai ”MA-infinitiivin illatiivia vastaavaksi *mA*-tunnuksettomaksi muodoksi” (Hakulinen ym., 2004: 147); *tekees*-muodon sen sijaan on sanottu olevan ”eräänlainen tunnukseton 3. infinitiivin inessiivi” (Itkonen ym., 1978: 41) tai ”*ma*-tunnukseton inessiivityyppi” (Mielikäinen, 1991: 52). Tällaiset nimitykset ovat kuitenkin ongelmallisia, koska *mA*-tunnuksen puuttumisesta huolimatta varsinkaan *tekees*-muoto ei suinkaan ole täysin tunnukseton: jos vaikka esim. *tekeen* ja *lukeen* voitaisiinkin tulkita verbivartalon ”tunnuksettomiksi” illatiivimuodoiksi, *tekees*-muodon *mA*-ainesta vastaavana tunnuksena voi pitää verbin vartalovokaalin pidentymistä ja verbivartalon vahva-asteisuutta; illatiivista *tekeen*-muotoa vastaavien verbivartalon inessiivimuotojenhan tulisi olla muodoltaan aivan toisenlaisia, esim. **tees(sä)*, **lues(sa)*.

On kuitenkin huomattava, että edes *tekeen*-muotoja ei aina ole aivan vaivatonta pitää varsinaisina – varsinkaan nominien sijaitvutukseen rinnastuvina – verbivartalon illatiivimuotoina. Nobufumi Inaba (henkilökohtainen tiedonanto 20.12.2004) on kiin-

nittänyt huomioni siihen, että esimerkiksi *treenata*-verbistä ei muodosteta illatiivitulkinnan kannalta odotuksenmukaista **tree-naaseen*-muotoa (vrt. *vapaaseen*, *suklaaseen*) vaan *treenaan*, jossa verbivartaloon näyttää liittyneen pelkkä *-n*. Näin ollen *tekeen*-muodon jokseenkin jakamattoman, yksitavuisia verbejä lukuun ottamatta periaatteessa kaikissa verbiryhmissä mahdollisen tunnuksen voinee katsoa koostuvan pitkästä vartalovokaalista ja sitä seuraavasta *-n*:stä. Vanhoissa kansanmurteissa – havaintojeni mukaan lähinnä pohjalaismurteissa – kyllä tavataan myös selvemmin illatiivia muistuttavia verbimuotoja, esim. *ne rupiaa pirättähäj ja hyp-pähän sitte* (DMA, Halsua) ja *sinnem* [Amerikkaan] *mentiij kotia tienaahan* (DMA, Honkajoki), mutta näidenkin muodostus eroaa nominitaivutuksen suhteen odotuksenmukaisimmista illatiiveista. Diakronisesti katsoen tällaistenkin muotojen esiintyminen on silti ymmärrettävissä: Tapani Salminen (henkilökohtainen tiedonanto 21.3.2005) on huomauttanut *tekeen*-tyyppisten *mA*-aineksettomien verbimuotojen ja niiden muodostusta koskevien rajoitusten selittyvän luontevimmin siten, että muotojen taustalla nähdään historiallisesti morfologisehtoinen – mahdollisesti *mAA*n-aineksisen infinitiivin suuren frekvenssin alulle panema – painottomassa asemassa tapahtunut vokaalienvälisen *m*:n kato ja sitä seurannut kontraktio. Tällaisen muutoksen täysin odotuksenmukaisia lopputuloksia ovat paitsi esim. *tekeen* ja *lukeen* myös *treenaa(ha)n*, *hyppää(hä)n* ja *haravoitteen* (verbi *haravoita*, *haravoittea*) sekä toisaalta *m*:n säilyttäneet *syömään* ja *haravoimaan* (verbi *haravoida*); samasta syystä odotuksenmukaisesti mahdottomia puolestaan ovat muodot **syöhön* ja **treenaaseen*.

Koska *tekeen*-muodon käyttöala vaikuttaa laajenneen myös varsinaisen *tekemään*-tyyppisen 3. inf. illatiivin funktioiden ulkopuolelle, nykykielen *tekeen*-muoto ei aivan

yksiselitteisesti ole ”infinitiivin illatiivi” eikä edes ”infinitiivin illatiivia vastaava muoto”. Tästä syystä käytän puheena olevista muodoista yksiselitteisiä nimityksiä ”tekeenmuoto” ja ”tekees-muoto”; paikoin puhun selvyuden vuoksi myös esim. *tekemässä-* ja *tekee-*muodoista. Koska erityisesti *tekeen-*muodolle näyttää kehittyneen muista infinitiiveistä selvästi poikkeavia käyttötapoja, aivan perusteetonta ei mielestäni ole sekään, että puheena olevia muotoja kutsuttaisiin Lönnrotin (1841: 44) ja Hämäläisen (1883: 72) hengessä suomen ”kuudenneksi infinitiiviksi”. (*Infinitiivi-*termin fennistisen käytön kriittikistä ks. kuitenkin Ylikoski, 2003a ja tämän kirjoituksen viite 11.)

TEKEES-MUOTO JA ’TEKEMÄSSÄ’-MERKITYKSINEN TEKEEN-MUOTO INTERNETISSÄ

*tekees-*muoto ja sen kanssa samantapaisessa ’tekemässä’-merkityksessä käytettävä *tekeen-*muoto ovat vanhoja kansanmurteita edustavissa tutkimusaineistoissa varsin harvinaisia: Muoto-opin arkistosta olen löytänyt edellisiä yhteensä 11 (ks. viite 2), jälkimmäisiä neljä (ks. esim. 24 alla); Lauseopin arkistosta olen tavannut vain yhden ’tekemässä’-merkityksisen *tekeen-*muodon (esim. 25 alla). Melko harvinaisia kyseiset muodot ovat myös uudempaa puhekieltä sisältävissä tutkimusaineistoissa: kun kävin läpi joukon Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen keskusteluarkistosta saamiani keskustelulitteraatioita, muutaman tunnin laajuudessa keskusteluaineistossa esiintyi vain yksi *käydä tekees-* ja kaksi *käydä tekee-* -tyyppistä lausetta.

Kyseisiä muotoja tapaa kuitenkin toisinaan jopa painetussa sanassa (esim. 6), ja erityisen yleisiä ja helposti löydettäviä tällaiset muodot ovat Internetissä. Ennen seuraavassa jaksossa puheeksi tulevaa lomakekyselyä löysin marras-joulukuussa 2003 Google-hakukoneel-

la – lukemattomilla yksittäisillä sanahauilla – yhteensä 583 lukuisista eri verbeistä muodostettua *tekees-*muotoa; *tekees-*muodon pääverbeinä esiintyi useimmiten *käydä* (7) tai *olla* (8–9), mutta tavallisia olivat myös monet muut *tekemässä-*muodon käytöstä tutut pääverbit, esim. *maata* (10), *viihtyä* (11), *pysyä* (12) ja *huomata* (13). (3. inf. inessiivin erilaisista käyttöympäristöistä ks. esim. Dubrovina, 1972; Ikola, Palomäki & Koitto, 1989; Onikki-Rantajääskö, 2001: 249–263; 2005; Ylikoski, 2003b.)

(6) *Enää tässä vaiheessa oli subteellisen turha yrittää selittää, että eikun mä olin yksin kiertäis kävellen ravirataa.* (Aviisi 10/2002)

(7) *Pitihän nää käydä kattoos nää sivut ja ei ollut pöllömmät olleskaa..* (<http://koti.mbnet.fi/~jpts/pohja/kirja/viestit.php>)

(8) *Itse poltan vain ennen diskoja ja oon nyt harvintamassa ja ne vähät mitä poltan on kevyt savukkeita. Oon kasilla eli koko ajan on joku kyttään vieres ja kysyys otatko välistä??* (<http://www.klak.com/zalk/radiosooda/zalk01/60.php>)

(9) *Jos ei oo kentällä tekees maaleja, nii on ottaa huikkaa PaNes!* (<http://www.netikka.net/vainionpaa/tepi.html>)

(10) *Nyt pitäs maata rannalla ottaas aurinkoa ja ruskettua..* (<http://www.rakkausrunot.com/runoilija.php?runid=1907>)

(11) *koulun sapuska maksaa vajaa 50 centtiä samoin ku kaduilla kojuissa, joissa me viihdytään aika usein testilees paikallista sapuskaa...* (<http://www.cc.puv.fi/~e0100253/thaimaa.html>)

(12) *Jos meitä ei yhtenä päivänä huvittanukkaan nousta teltasta kun ulkona oli kylmä, niin pysyttiin sisällä juomassa kahvia ja syömässä keksejä tai ottaas pikku viskihuiikkaa...* (http://www.rakka.net/arkisto/artikkelit/2000.02.22...SuperSuperOde_Osa_2..php)

(13) *Sit ne huomas keskellä Esplanaadia hirveen joukon hätääntyneitä ihmisiä katselees ylöspäin.* (http://max.pepsi.fi/parhaat_19.html)

Vaikka *tekees-*muotoa näkee käytettävän jokseenkin kaikissa *mA-*aineiksen *tekemässä-*

muodon funktioissa, tavallisimmin se esiintyy *käydä-* tai *käväistä-*verbien määrittäen (73 % aineistoni 583 *tekees-*muodosta); muodon merkitys on tällöin selvästi lokaalinen. Kun *tekees-*muoto muodostetaan tavallisimmin *katsoa-*verbistä, (*kattoos-*, *katsoos-* ja *kahtoos-* sananmuotoja on 31 % kaikkiaan 583 muodosta), *tekees-*rakenteet ovat tavallisimmin (27 % tapauksista) tyyppiä *käydä - käväistä + kattoos - katsoos - kahtoos*; tällaiset rakenteet muistuttavatkin suuresti edellä referoidussa tutkimuskirjallisuudessa tavattavia murteiden ja puhekielen *tekees-*, *tekeen-* ja *tekee-*rakenteita (ks. erityisesti Sorsakivi, 1981: 68; Haikonen, 1999: 60). Toisinaan *tekees-*muotoa näkee käytettävän myös 'tekemään'-merkityksisen 3. inf. illatiivin tavoin:

(14) *Jouduin oottaas kamalan kauan.* (<http://www.freewebs.com/everythingattheend/Blog.html>)

(15) *Nyt vasta huomasin Renestäki enemmänjuttua, ku silloin viimeks ehti vaan pikaseltaan kattoos.* (<http://seitti.net/dog/gb/newfoundlandinkoirat.html>)

Yllä olevista esimerkeistä (8, 9 ja 12) on nähtävissä, että *tekees-*muodon rinnalla esiintyy samanaikaisesti myös niin *tekemässä-*, *tekeen-* kuin *tekee-*muotojakin (*olla harvantamassa - kyttään - kysyys; olla tekees - ottaa; pysyä juomassa - syömässä - ottaa*). *tekeen-* ja *tekee-*muotojen keruu on kuitenkin *tekees-*muotojen keruuta vaikeampaa, sillä valtaosa *tekeen-*muodoista esiintyy illatiivisessa 'tekemään'-merkityksessä, ja koska esimerkiksi sananmuoto *kattoon* voi olla myös tuiki tavallinen *katto-*substantiivin illatiivimuoto, vain murto-osa Internetin kymmenistä tuhansista *kattoon-*muodoista esiintyy puheena olevassa 'tekemässä'-merkityksessä; *kattoo-*muodon merkityksenä puolestaan voi olla paitsi '(käy) katsomassa' myös 'katsomaan', 'katsoa', 'katsoo', '(he) katsovat' sekä *katto-*substantiivin taivutusmuodot 'kattoon' tai 'kattoa', esim. *Mun puolesta sä voit vaikka*

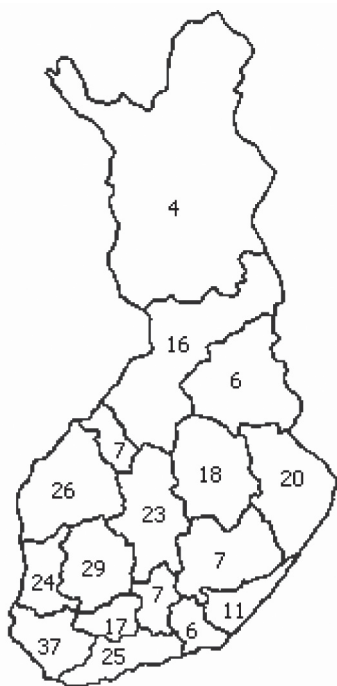
sittoa jalkas kiinni kattoo ja hypätä sieltä alas ja kattoo et lähteekö se jalka irti (<http://lumi-tykki.net/forum/index.php?showtopic=3061&st=20>). Merkitykseltään 3. inf. inessiiviiä muistuttavien *tekees-*, *tekeen-* ja *tekee-*muotojen yleisyydestä kertonee joka tapauksessa jotain se, että esimerkiksi sanapari *käy kattoo* on monin verroin yleisempi (682 Google-osumaa 22.11.2004) kuin *käy kattoon* (366 osumaa) tai *käy kattoos* (122 osumaa).³

TEKEES- JA TEKEEN-MUODOT KYSELYTUTKIMUKSEN VALOSSA

Edellä nähdyt *tekees-* ja *tekeen-*muodot ja niiden vähäinen tutkimushistoria herättävät joukon kysymyksiä: Ketkä *tekees-*muotoa ja 'tekemässä'-merkityksistä *tekeen-*muotoa käyttävät? Miten niitä käytetään ja miten niitä ei käytetä? Missä, miten, miksi ja milloin edellä nähdyt rakenteet ovat saaneet alkunsa? Kun tutkimuksen kohteena on ilmeisen tuore ilmiö, josta edellä mainitut käytettävissä olevat tieteelliset tutkimusaineistot eivät paljasta juuri mitään ja Internet-hakukoneetkin tuovat esille vain muotoja ja rakenteita, joita tutkija jo tietää etsiä, kenties ainoa jäljelle jäävä tutkimusmenetelmä on kyselytesti, joka perinteisempään dialektologiseen tietämykseen yhdistettynä vaikuttaakin antavan lisävalaistusta näiden muotojen levikkiin ja semanttisiin funktioihin sekä niiden historialliseen taustaan.

Suurelta osin erilaisten Internetistä tapaamieni lauseiden pohjalta muodostetun rastittavan paperilomakkeen (ks. liite)⁴ täytti joulukuussa 2003 ja tammikuussa 2004 yhteensä 333 Turun (89), Tampereen (101), Jyväskylän (107) ja Joensuun (36) yliopistojen suomen kielen perus- tai aineopintoja suorittavaa opiskelijaa. Samaan, sähköpostin muodossa lähetettyyn kyselyyn vastasi vuoden 2003 joulukuussa 53 Kielentutkimuksen tutkijakoulu Langnetin tutkijaa.⁵ Infor-

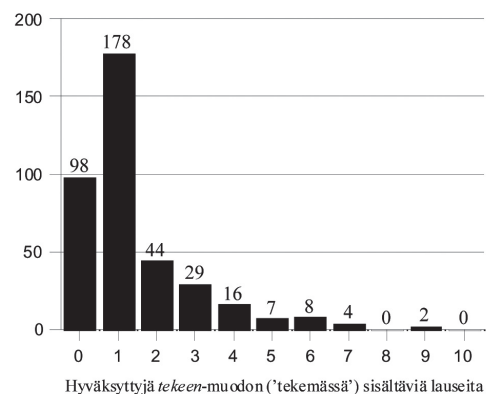
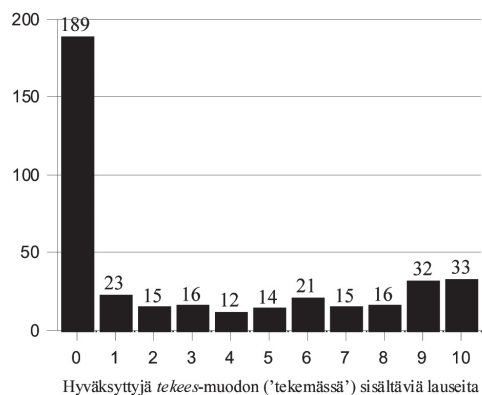
mantteja oli kaikkiaan 386; vastaajat ovat syntyneet vuosina 1940–1984, keskimäärin vuonna 1979. (Palaan informanttien taustoihin kirjoituksen lopulla.) Kyselylomakkeen kysymyksen *mitä aluetta tai alueita kielikorvasi suurin piirtein edustaa?* vastattiin suuresti vaihtelevin tarkkuusastein, mutta liki kolme neljäsosaa (283/386) vastanneista luonnehti ”kielikorvaansa” vähintään niin tarkasti, että vastauksen voi sijoittaa yhteen Manner-Suomen nykyisistä 19 maakunnasta (kartta 2; vrt. Mielikäinen & Palander, 2002). Alla nähtävät kartat perustuvat näiden 283 informantin vastauksiin, mutta kyseisten verbi-muotojen ja lauseiden semantiikkaa tarkasteltaessa laskelmissa ovat mukana kaikkien 386 informantin vastaukset.

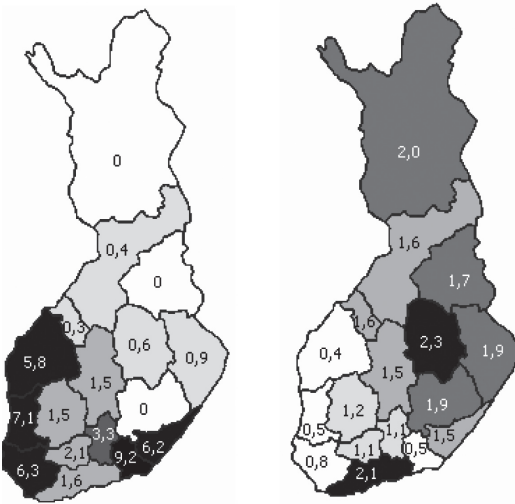
Kartta 2. Kyselyyn vastanneiden alueellinen jakautuminen maakunnittain (283 vastaajaa 386:sta)⁶

Vaikka *tekees*-muotoa käytetään – ja kyselytutkimukseni mukaan myös hyväksytään käytettävän (ks. liite) – jonkin verran myös

varsinaisen 3. inf. illatiivin tapaan (esim. *joutua-*, *ehtii-* ja *alkaa-*tyyppisten verbien komplementteina), tilanpuutteen vuoksi rajoitun seuraavassa tarkastelemaan vain kyselylomakkeen kymmentä ensimmäistä lauseparia, joissa *tekees-* ja *tekeen-*muodot esiintyvät asemassa, joissa murrealueesta riippumatta lienee yleisesti mahdollista käyttää *mA*-tunnuksellista 3. inf. inessiivä. Kuvio 1 kuvaa, missä määrin nämä lauseet hyväksyttiin; kartat 3 ja 4 osoittavat *tekees-* ja *tekeen-*muotojen hyväksynnän alueellisen vaihtelun.

Kuvio 1. 'tekemässä'-merkityksisten *tekees-* ja *tekeen-*muotojen hyväksyminen (kyselytestin kymmenen ensimmäistä lauseparia, ks. liite). X-akselin luvut viittaavat hyväksytyjen lauseiden lukumäärään, ja y-akselin luvut ilmoittavat 0, 1, 2, ... 10 lausetta hyväksyneiden informanttien lukumäärään. Laskelmissa ovat mukana kaikki 386 vastaajaa.

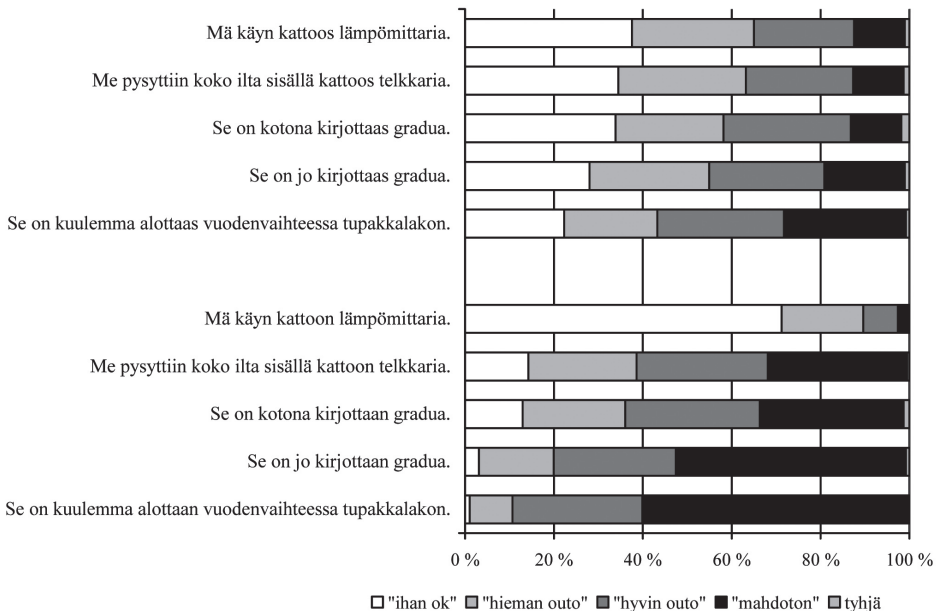
Kartat 3 ja 4. 'tekemässä'-merkityksisiä *tekes*- (vasemmalla) ja *tekeen*-muotoja (oikealla) sisältävien lauseiden "ihan ok" -hyväksyminen maakunnittain (teoreettinen enimmäismäärä 10 lausetta; 283 vastaajaa 386:sta).

Karttojen 3 ja 4 paljastamat *tekes*- ja *tekeen*-muotojen valta-alueet sopivat hyvin siihen kuvaan, mikä aiemmasta tutkimuksesta välittyi: *tekes*-muotoahan on tavattu nimenomaisesti Etelä-Karjalassa (Ruokolahdella ja

Savitaipaleella), Kymenlaaksossa (Elimäellä), Etelä-Pohjanmaalla ja lounaismurteissa (sekä Helsingissä), kun taas samanmerkityksisiä *tekeen*-muotoja lähinnä Uudellamaalla (Helsingissä) ja savolaismurteissa (Jyväskylässä, Juvalla ja Hartolassa). Etenkin *tekes*-muodon suhteen samanlainen levikki hahmottuu myös Internetin välityksellä:

- (16) tänään on kuulemma ollu *karhulan koullulla* vitusti poliiseja *tarkastaas* mopoja itte en kyl ollu silloin viel tullu kouluun, mut kai ne kiertelee nyt sitte *täs kotkan lähistöl*. (http://www.motot.net/forum/search.php?search_author=Razor)
- (17) te ootte ihan tosi hyvä bändi!! olin sillo *lemil kuuntelees* teitä. (http://koti.mbnet.fi/jajun/vihaal/index.php?page=kommentit&entries_start=0)
- (18) Mä olin just *kattoos Vaasassa* kyseisen musiikaalin, ja täytyy kyllä sanoa, että oli kyllä kaikkein koskettavin ja ihanin musikaali, jonka oon koskaan nähny(&kuullu). (<http://www.radikaali.net/yhteiso/keskustelualue.html?a=4&v=1168>)

Kuten jo kuvioista 1 sekä kartoista 3 ja 4 voidaan päätellä, *tekes*- ja *tekeen*-muotojen hyväksynnällä on myös huomattavia semantti-

Kuvio 2. Viidestä kyselylomakkeen lauseparista esitetyt arviot prosentteina (kaikki 386 vastaajaa). (OK = 'ihan ok', ? = 'hieman outo', ?? = 'hyvin outo' ja * = 'mahdoton'.)

sia eroja. Tilanpuutteen ja havainnollisuuden vuoksi tiivistän havaintoni viiden lauseparin hyväksyttävyydestä esitettyihin arvioihin (kuvio 2).

Kuviosta 2 nähdään, että varsinkin *tekeen*-muodon hyväksyntä vaihtelee eri konteksteissa merkittävästi. Lauseen *Mä käyn kattoon lämpömittaria* arvioi täysin moitteettomaksi jopa 71 % (275/386) vastaajista, mutta lauseen *Se on kuulemma alottaan vuodenvaihteessa tupakkalakon* hyväksyi vain yksi prosentti (4/386) vastaajista – vastaavien *tekees*-muotojen hyväksymisprosentit sen sijaan ovat 38 (145/386) ja 22 (86/386).

Kuvion 2 lauseita tarkkaillaessa käy ilmeiseksi, että *tekeen*-muodon 'tekemässä'-merkityksisessä käytössä – tarkemmin ottaen vain osittain varsinaisen 3. inf. inessiivin kaltaisessa käytössä – keskeistä on verbimuodon lokaalinen merkitys, usein määrättyyn paikkaan sidoksissa olevan toiminnan ilmaiseminen (ks. myös muista lauseista esitetyt arviot liitteessä). Lokaalinen merkitys on lähes vääjäämätön silloin, kun infinitiiviä hallitseva verbi on *käydä* tai sen eräänlainen vastakohta *pysyä*. Havainnollinen on myös pari *Se on kotona kirjottaan/kirjottaaas gradua* – *Se on jo kirjottaan/kirjottaaas gradua*: adverbiaali *kotona* sitoo gradun kirjoittamisen määrättyyn paikkaan, mutta jälkimmäisen lauseen *jo* korostaa gradun kirjoittamista määrättyinä, paikan suhteen spesifioimattomana elämänvaiheena; lausetta *Se on jo kirjottamassa gradua* voidaan jatkaa vaikkapa lauseella ... *mutta se on nyt pitänyt siitä koko kesän taukoa*. Viimein lauseet *Se on kuulemma alottaan/alottaas vuodenvaihteessa tupakkalakon* viittaavat asiointilaan, joka – toisin kuin esimerkiksi tässä–ja–nyt -merkityksinen *Mä käyn kattoon/kattoos lämpömittaria* – on merkitykseltään hyvin abstrakti; tupakkalakon aloittaminen on vain tulevaisuudensuunnitelma, joka sijaitsee kaukana käsinkosketeltavasta todellisuudesta. *tekeen*-muoto vaikuttaa siis olevan

tällaisessa kontekstissa liki mahdoton.

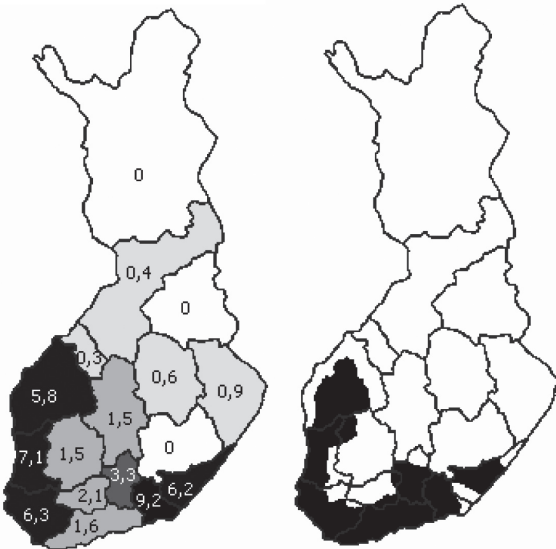
tekees-muodon sisältävien lauseiden hyväksynnässä on kyllä nähtävissä vastaavanlaisia eroja, mutta ne näkyvät huomattavasti heikempinä. Kyselytestin tulosten perusteella arvioin, että *tekees*-muotoa – toisin kuin *tekeen*-muotoa – voi varoen luonnehtia *tekemässä*-muodon lyhyeksi tai lyhentyneeksi variantiksi. Kuviosta 1 nähdään, että merkittävä osa *tekees*-muodon hyväksyjistä hyväksyy sen kaikissa tai lähes kaikissa esittämissäni konteksteissa. Myös kartta 3 osoittaa, että läntisessä ja kaakkoisessa Suomessa *tekees*-muotojen hyväksyntä on hyvin laaja-alaista. Lienee mahdollista ajatella, että esimerkiksi lauseiden *Mä käyn kattoos lämpömittaria* ja *Se on kuulemma alottaas vuodenvaihteessa tupakkalakon* hyväksynnässä nähtävät erot (38 % vs. 22 %) ovat osin heijastusta varsinaisen 3. inf. inessiivin semanttisista ydin- ja reuna-alueista – myös lause *Se on kuulemma alottamassa vuodenvaihteessa tupakkalakon* hyväksyttäneen jossakin määrin heikommin kuin *Mä käyn kattomassa lämpömittaria*.⁷ *tekees*-muodon tulkittamista *tekemässä*-muodon lyhentyneeksi variantiksi tukee edelleen se, että *tekees*-muoto hyväksytään kaikista heikoimmin lauseessa *En mä enää muista mitä mä olin sanoos* (ks. liite). Infinitiivin merkitys on tässä verrattain konkreettinen, jopa lokaalishko, mutta *tekees*-muoto esiintyy lauseen lopussa, jossa erilaiset lyhentymä- ja loppuheittoilmiöt ovat tunnetusti heikompia kuin lauseen keskellä (ks. esim. Vilhunen, 1982; Nuolijärvi, 1986: 158–160), ja tämä on voinut heijastua myös kirjoitetussa muodossa esitetyn kyselylomakkeen lauseiden maisteluun.

Yhteenvetona voi todeta, että *tekees*-muoto näyttää kyselytestini perusteella olevan selvästi toisaalta länsi- ja toisaalta kaakkois-suomalainen verbimuoto, jonka merkitys on suunnilleen sama kuin 3. inf. inessiivin. Tähänastisessa kirjallisuudessa (esim. Berg

& Silfverberg, 1997: 67–68; Hakulinen ym., 2004: 147) turhan suoraviivaisesti *tekemässä*-muodon korvikkeeksi leimattu *tekeen*-muoto sen sijaan näyttää eroavan *tekemässä*- ja *tekees*-muodoista melkoisesti paitsi muotonsa myös merkityksensä suhteen. Vastaavissa asemissa esiintyviä *tekeen*-muotoja hyväksyvät siis ennen kaikkea taustaltaan savolaismurteiset ja uusmaalaiset vastaajat, mutta hekin lähinnä vain silloin, kun infinitiivillä on suhteellisen lokaalinen merkitys.

TEKEES-MUODON SEKÄ TEKEEN-MUODON 'TEKEMÄSSÄ'- MERKITYKSEN SYNNYSTÄ

Edellä esittelemäni alueelliset ja semanttiset havainnot kaipaavat luonnollisesti selityksiä, ja kun kyseiset kielenilmiöt vaikuttavat verrattain uusilta, niiden diakroninen selittäminen on suhteellisen helppoa. Nissi (1981) ja

Kartta 3 (toistettuna). 'tekemässä'-merkityksisiä *tekees*-muotoja sisältävien lauseiden "ihan ok" -hyväksyminen maakunnittain (teoreettinen enimmäismäärä 10 lausetta; 283 vastaajaa 386:sta).

Kartta 5. Loppuheittoisen inessiivin levikki nykyisen Suomen alueella (lähde: Kettunen 1940, kartta 104).

Mielikäinen (1991: 52) ovat arvioineet *käydä tekees-* ja *käydä tekeen* -tyyppiset rakenteet 'tekemään'-merkityksisen *tekeen*-muodon ekspansiivisuuden sivutuotteeksi. Mielikäinen huomauttaa myös, että *tekees*-muodon synnyn edellytyksenä on ollut inessiivin loppuheitto, ja kartan 3 osoittamat *tekees*-muodon valta-alueet osuvatkin hyvin yhteen loppuheittoisen inessiivin vanhan esiintymäalueen (kartta 5) kanssa.

"Sisä- ja loppuheittoista" *tekees*-muotoa tapaa joka tapauksessa muuallakin kuin loppuheittoisen inessiivin alueilla, eivätkä *tekeessä*-tyyppiset muodotkaan ole nykyään mahdottomia, vaikka Mielikäinen (mp.) niin on arvellut:

(19) Kävin myös *kahtoossa* kaverin Mantaan kun sitä laitetaan kuntoon. (<http://www.sunpoint.net/~fiatman/paasivu.htm>)

(20) Edomella oli kyllä useammin porukkaa *pe-laassa* päivällä sekatiimeillä, mutta matsit kyllä pyrittiin pelaamaan skenellä. (<http://skene.arenanet.fi/viewtopic.php?topic=503&forum=1>)

Tässä yhteydessä on syytä nostaa esille muuan kiinnostava, mutta ilmeisen tuntemattomaksi jäänyt *tekees*-muodon historiaa valottava tutkimus, joka paljastaa vastaavanolaisia muotoja tarkastellun fennistiikassa jo sata vuotta ennen *tekees*-muodon ensimainintoja (Itkonen ym., 1978: 41; Nissi, 1981). Lönnbohmin (1879) tutkimus *Jääsken, Kirvun ja osittain Rautjärven ja Ruokolahden pitäjien kielimurteesta* sisältää tietoja seuraavanlaisista infinitiivimuodoista:

Paitse säännöllisiä [kolmannen substantiivin] inessivin, elativin ja illativin muotoja, viljellään kahdenlaisia sangen viehättäviä sivumuotojakin. [—] esim. *Mää kassoo, ketä siel tulloo. Käit sie jo heinii ottoos? Mie tulen jo ottoost.* [—] Vaikka nuo yllämainitut substantivimuodot ovat niin harvinaisia, eivät ne oikeastaan ole paljon kummempia kuin Pohjanmaan substantivimuodot *ottaan* ottamaan, *antaan* an-

tamaan. (Lönbohmin 1879: 81–82.)

Yllä nähtävien *ottoos-* ja *ottoost-*muotojen labiaalivokaalit saavat osittaisen selityksen siitä, että samoissa murteissa on Lönbohmin (mts. 82) mukaan esiintynyt myös *ottomaa-*, *ottomass-* ja *ottomast-*tyyppisiä infinitiivejä. Nykykielen kannalta erityisen kiinnostavaa on, että Lönbohmin mainitsema *ottoos* on esiintynyt aivan samoilla seuduilla kuin myöhempien aikojen *tekees-*muoto (vrt. Muotoopin arkiston merkinnät Ruokolahdelta ja Savitaipaleelta, Etelä-Karjala kartassa 3 sekä esimerkki 17). Sangen viehättävä on myös elatiivinen *ottoost* lauseessa *Mie tulen jo ottoost*, jolle olen löytänyt Internetistä seuraavat vastineet; lauseiden alkuperäiset kontekstit viittaavat niiden kirjoittajien olevan *tekees-*muodon sydänmailta Porista (21), Turun seudulta (22) ja Kymenlaaksosta (23):

(21) *juu ja just tulin tsekkaast The Soundsia...* (<http://www.clubmoo.com/guestbook.asp?l=1&pno=30>)

(22) *satoi lunta ! tai sataa kai vieläkin ! huomasiin vasta äsken ku tulin ylhäältä kattoost töllö.* (<http://pinku.org/blog/index.php?m=200312>)

(23) *äsken tulin just kattoost van helsing (en tie miten kirjoitetaa).* (<http://www.einolantalli.fi/foorum/?board=leirit;action=print;num=1080161070>)

On huomattava, että *tekees-*muodon syntyä ei tarvitse yksikantaan leimata 'tekemään'-merkityksisen *tekeen-*muodon ekspansion vaikutukseksi. Edellä nähty kartta 3 nimittäin osoittaa, että *tekees-*muoto on saanut erityisen vankan jalansijan Kymenlaaksossa ja Satakunnassa (sekä hieman vähemmässä määrin myös Etelä-Pohjanmaalla), joiden hämäläistautaiseen kansankieleen *tekeen-*muoto näyttää jo kauan kuuluneen.⁸ Se, että *tekeen-*muoto on – mahdollisesti jopa kahdella tai useammallakin alueella toisistaan riippumatta – saanut rinnalleen *tekees-* ja jopa *tekeest-*muodon, houkuttelee

yhdyttämään Lönbohmin lakonisesti esittämään analogiseen selitykseen: *tekemässä-* ja *tekemästä-*muotoja vastaavat *tekees(sä)-* ja *tekeest-*muodot eivät hienoisesta kontaminoitumisesta huolimatta "oikeastaan ole paljon kummempia" kuin *tekemään-*muotoa vastaava *tekeen-*muoto.

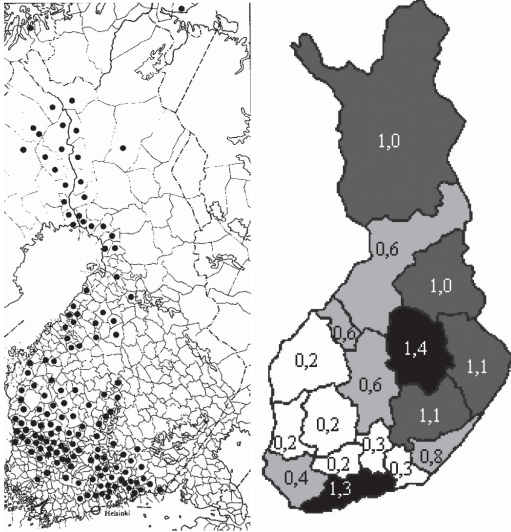
*tekeen-*muodon 'tekemässä'-tyyppisessä käytössä sen sijaan vaikuttaa olevan kyse 3. infinitiivin illatiivin muodikkaamman variantin väärin oppimisesta. Kyselytestin vastausten lähempi tarkastelu kuitenkin paljastaa, että tavallisimmin hyväksytty 'tekemässä'-merkityksisen *tekeen-*muodon sisältämä lause, *Mä käyn kattoon lämpömittaria*, hyväksytään säännöllisimmin vanhalla, kartan 1 osoittamalla *tekeen-*alueella: lauseen hyväksyi esimerkiksi jokainen keski- tai pohjoispohjalaiseksi, lappilaiseksi tai yleisemmin pohjoissuomalaiseksi ilmoittautuneesta 35 vastaajasta, ja Pirkkanmaan 29 vastaajasta sen hyväksyi 28.⁹ *käydä tekeen-* rakennetta tapaukkin satunnaisesti jopa vanhoissa kansanmurrearkeistoissa niin vanhalta *tekeen-*muodon esiintymäalueelta (24) kuin sen laitamiltakin (25) (ks. myös Sorsakivi, 1981: 67):

(24) *ja sit kun ol märissäh [= märissä vaatteissa] käytävä lypsäh siel tarhal niin se ol kolkko.* (DMA, Valkeala)

(25) *sitten se piti ollav vähän sellaine vanha veskuoppa niin ne tuli parempija siinä veskuopassa sitten ku sil oli sellaine vanha niit- oli eri pellavaskuoppija sitte johon ne vietii ja sitte se kävi kahtoo isäntä että joko ne saa nostaap pois* (LA, Lappajärvi)

Tässä artikkelissa ei ole mahdollista syventyä selvittämään *käydä tekeen-* rakenteiden alkuperää¹⁰, mutta muiden kuin *käydä-*verbin määritteinä esiintyvät 'tekemässä'-merkityksiset *tekeen-*muodot vaikuttavat joka tapauksessa tarjoavan oppikirjamaisen havainnollisen kuvan ekspansiivisen kielenpiirteen mukanaan tuomasta innovaatiosta. Kun kaikkien

kymmenen 'tekemässä'-merkityksisen *tekeen*-muodon (kartta 4) sijasta tarkastellaan vain yhdeksän muun kuin *käydä*-verbin yhteydessä esiintyvän *tekeen*-muodon hyväksymistä, kyseisten rakenteiden levikki paljastuu likipitään alkuperäisen *tekeen*-alueen vastakohtaksi (kartta 6).

Kartta 1 (toistettuna). *tekeen*-muoto suomen murteissa Sorsakiven (1982: 385) mukaan.

Kartta 6. Muiden kuin *käydä*-verbin yhteydessä esiintyvien 'tekemässä'-merkityksisten *tekeen*-muotojen hyväksyminen maakunnittain (hyväksytyjen lauseiden keskiarvo; maksimi 9).

Kartassa 6 näkyvät luvut voivat ensi katsojalta tuntua liian vaatimattomilta osoittamaan merkittäviä alueellisia eroja *tekeen*-muodon hyväksynnässä: pohjoissavolaiset ja uusmaalaiset, joille *tekeen*-muodon *tekemässä*-muotoa muistuttava käyttö näyttäisi olevan tutuinta, hyväksyvät sen vain noin 1,3–1,4 lauseessa yhdeksästä. On kuitenkin huomattava, että enimmäismäärä, yhdeksän lausetta, on tässä ymmärrettävä oikeastaan vain teoreettiseksi: edellähän nähtiin, että esimerkiksi lause *Se on kuulemma alottaan vuodenvaihteessa tupakkalakon* on todellisuudessa liki mahdoton; *tekeen*-muotoa ei

informanttieni mukaan kerta kaikkiaan ole luontevaa käyttää tuollaisessa lauseessa. Myös kuviosta 1 oli nähtävissä, että yksikään 386 vastaajasta ei hyväksynyt kaikkia kymmentä ehdottamaani 'tekemässä'-merkityksistä *tekeen*-muotoa; vain runsaat viisi prosenttia heistä hyväksyi enemmän kuin neljä näin käytettävää *tekeen*-muotoa, ja tällöinkin lähes poikkeuksetta yksi hyväksytyistä lauseista oli *Mä käyn kattoon lämpömittaria*. Tässä valossa kartan 6 osoittamaa läntisen Suomen maakuntien (jopa vain 0,2 hyväksytyä lausetta) ja esim. savolaismurteiden alueen (jopa 1,4 hyväksytyä lausetta) välistä eroa on vaikea pitää aivan sattumanvaraisena.

Koska myös esittämiäni karttojen taustalla olevien informanttien määrää voinee pitää paikoin epäilyttävän pienenä (ks. kartta 2), lisään vielä, että kokonaiskuva ei juuri muutu, jos informantit jaetaan maakuntia suurempiin alueellisiin kokonaisuuksiin: esimerkiksi varsinaissuomalaisia (37 informanttia), satakuntalaisia (24), eteläpohjalaisia (25 + 1 Vaasan rannikkoseudulta), pirkanmaalaisia (29) ja kantahämäläisiä (17) sekä muita näiden maakuntien muodostamalle länsisuomalaiselle alueelle laskettavia – vastaustensa mukaan kielikorvaltaan esim. "lounaissuomalaisia" tai "eteläpohjalais-tamperelaisia" – (yhteensä 20) on kaikkiaan 153; vastaavanlaista savolaismurteista aluetta (Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Pohjois-Karjala, Keski-Suomi ja Kainuu sekä näiden maakuntien yhdistelmät) edustaa yhteensä 90 vastaajaa. Esimerkiksi kartan 6 aiheena olevia *tekeen*-muotoja edellisen ryhmän länsisuomalaiset hyväksyivät keskimäärin vain noin 0,2 lauseessa (37 lausetta / 153 informanttia), kun taas jälkimmäisen ryhmän savolaismurteiset hyväksyivät niitä viitisen kertaa enemmän, keskimäärin noin 1,1 lauseessa (101/90). Laajempi ja heterogeenisempi informantijoukko luonnollisesti tarkentaisi kuvaa entisestään.

ABSENTIIVINEN *TEKEEN*-MUOTO EI-FINIITTISTEN MUOTOJEN JÄRJESTELMÄSSÄ

Yllä olen esittänyt, että *tekees*-muodon syntyä voi pitää jokseenkin yksinkertaisen analogiakehityksen tuloksena. *tekeen*-muodon 'tekemässä'-tyyppisen käytön synnyn syytä tarkastellessa sen sijaan on syytä ottaa huomioon myös se, minkälaisissa merkitystehtävissä *tekeen*-muotoa on ryhdytty käyttämään. Niin ikään on tarpeen ymmärtää, että vanhojen kansanmurteiden väliset erot voivat nykysuomessakin rajoittaa uusien innovaatioiden leviämistä.

Palaan vielä lauseiden *Se on kotona kirjottaa gradua* ja *Se on jo kirjottaa gradua* hyväksynnässä ilmenneisiin eroihin. Miksi edellisellä lauseella on hyväksyjä jopa yli neljä kertaa enemmän kuin jälkimmäisellä (50 vs. 12; ks. liite)? Luullakseni kyse on uudesta suomen kieleen kehittymässä olevasta kielipiillisestä kategoriasta, *absentiivistä*. Tällä de Grootin (esim. 2000, 2001) tunnetuksi tekemällä käsitteellä tarkoitetaan verbirakenteita, joiden nimenomaisena tehtävänä on absentiivisuuden – (spatialisen) deiktisen keskuksen ulkopuolella tapahtuvan, usein määräraippakaisen ja -kestoisen toiminnan – ilmaiseminen.

De Grootin (2000) mukaan selviä absentiiveja esiintyy seitsemässä eurooppalaisessa kielessä: hollannissa, friisissä, saksassa, unkarissa, italiassa, norjassa ja ruotsissa. Hän kiinnittää huomiota myös suomen *olla tekemässä* -rakenteeseen, jossa hänen mukaansa yhdistyy sekä absentiivisuuden että progressiivisuuden ilmaisukeino; absentiivisuudesta on hänen mukaansa kyse silloin, kun lause voidaan ymmärtää vastaukseksi kysymykseen *where are you / will you be?* (vrt. *Se on kotona kirjottamassa gradua*), progressiivi sen sijaan vastaa kysymykseen *what are you doing?* (*Se on jo kirjottamassa gradua*) (de Groot, 2000; ks.

myös Onikki-Rantajääskö, 2001: 249–263; 2005 ja Ylikoski, 2003b). Tarkka rajanveto absentiivisuuden ja progressiivisuuden välillä on kuitenkin mahdotonta jo yksin siitä syystä, että progressiivi-ilmaukset kehittyvät usein alkuaan lokaalisemmista verbi-ilmauksista (esim. Heine & Kuteva, 2002) – näin myös suomen *olla tekemässä*, jonka nykyistä asemaa keskellä lokatiivi–progressiivi-jatkumo tarkastelee mm. Huumo (1995).

tekeen-muodon *tekemässä*-muotoa muistuttava käyttö näyttää joka tapauksessa olevan selvästi kytköksissä infinitiivin lokaaliseen, absentiiviseen merkitykseen. Saattaa silti vaikuttaa yllättävältä, että *tekeen*-muoto hyväksytään lähinnä vain 3. inf. inessiivin alkuperäisimmässä, lokaalisimmassa merkitystehtävissä, ts. juuri silloin, kun tuntui si loogisimmalta käyttää vain muodon ja merkityksen suhteen transparenttia 3. inf. **inessiiviä**. Kysymykseen *missä?* vastaavalle *tekeen*-muodolle löytyy kuitenkin läheisiä paralleleleja saksasta, hollannista ja unkarista, joissa absentiivisuutta ilmaistaan 'olla'-verbistä ja infinitiivistä koostuvilla rakenteilla, esim. saksan *Jan ist boxen* tai unkarin *János boxolni van* (de Groot, 2000: 695–696). Absentiivirakenteet muodostetaan siis hyvin samaan tapaan kuin muutkin itsessään suhteellisen merkityksettömän infinitiivimuodon sisältävät rakenteet (vrt. *Jan ist (-kann - lernt - geht) boxen* tai *János boxolni van (- tud - tanul - megy)* 'id.'). ja suomen *olla tekeen* -rakenteet tuntuvat sopivan hyvin samaan muottiin (vrt. *Jussi on (- pystyy - oppii - menee) nyrkkeileen*); tämántapaisia ajatuksia on esittänyt jo Rostila (2001).¹¹

Rohkenen vielä esittää spekulatiivista teki-joista, jotka voivat rajoittaa tai ainakin hidastaa absentiivisen *tekeen*-muodon leviämistä osassa *tekees*-muotojen sydänmaita. Eräs kymenlaaksolainen informanttini hyväksyi kaikki kymmenen 'tekemässä'-merkityksistä *tekees*-muotoa, mutta vastaavan *tekeen*-muo-

don käytön vain lauseessa *Mä käyn kattoon lämpömittaria*. Vastaukseen oli liitetty varsin paljastava reunahuomautus:

*Se on kuulemma **alottaan** vuodenvaihteessa tupak-*
kalakon. ? [alottan eli alottanut]

*Se on kuulemma **alottaas** vuodenvaihteessa tupak-*
kalakon. OK [alottamassa tulevaisuudessa]

Yksi Kymenlaakson puheenparren – kaakoishämäläisiin murteisiin kuuluvan ns. Iitin (tai Kymenlaakson) ryhmän – oma-leimaisimmista piirteistä ovat *alottan*, *lopettan*, *tehnyn* -tyyppiset verbimuodot, joita käytetään sekä perfektin (*on alottan*, *olis alottan*) että menneen ajan kieltomuotojen (*ei alottan*) muodostamiseen (esim. Lindén, 1942: 49–52). Tällaiset muodot kuuluvat yhä myös *tekees*-muodon käyttäjien kieleen (esim. 26–27), ja monissa muotoryhmissä aivan samannäköisiä perfektimuotoja – tosin tavallisen perfektin partisiipin avulla muodostettuja – tapaa myös *tekees*-muotojen läntisen ydinalueen eteläosissa puhuttavista lounaismurteista (esim. 28–29):

(26) *Vois olla kuvia näist maist kute nähtävyyksist ja muist oon **käynyn** jo monee kertaa **kattoos** et olisittex **laittan** kuvii.* (http://www.maailmanympari.net/karttapallo/maa_arvostelut.html?keyword=peru.html)

(27) *Käyn suunnillee joka päivä **kattoos** että ootko **kirjottan** sinne jotaa..petyn liian usein..’(iina* (<http://iinuli.city.fi/vieraskirja.html>)

(28) *hän o nelitoist kilo **laibruttan** ittiäs (DMA, Hinnerjoki)*

(29) *Heli on **kirjottan** semssi runokirjoi ko Pulu uis ja Raparperisyvän.* (<http://www.indico.fi/laaksonen/>)

On sangen ymmärrettävää, että *olla tekeen* -tyyppiset absentiivit eivät ole tarttuneet kielimuotoihin, joissa se olisi vaarassa sekoittaa merkitykseltään liki päinvastaisiin perfekteihin.¹² Lounaismurteissa sekaantumisen vaa-

raa lisää se, että vanhasta kansanmurteesta puuttuu jälkitavujen vokaalien kvantiteettioppositio; tämä voi periaatteessa johtaa toisinaan jopa partisiipin kanssa identtisiin *teke(e)n*-muotoihin, mutta lauseen *Heli on kirjottan runokirjoi* merkitys ei luonnollisestikaan voi olla yhtäaikaisesti sekä ’Heli on kirjoittanut runokirjoja’ että ’Heli on kirjoittamassa runokirjoja’. On siis luultavaa, että *olla tekeen* -tyyppisen absentiivin juurtumista kymenlaaksolaiseen ja lounaissuomalaiseen puhekieleen joudutaan odottamaan vielä kauan; *käydä tekeen* -rakenteen leviämiseen *on kirjottan* -tyyppiset perfektit eivät kuitenkaan periaatteessa vaikuta.

KYSELYTESTIT JA PUHUTUN KIELEN TUTKIMUS

Edellisten lukujen sisältö voi tuntua monessa suhteessa epäilyttävältä tavalta tutkia kirjoitukseni otsikossa mainittua puhekieltä. Internetin kaltaisilla foorumeilla tavattavien kirjoitettujen varieteettien, informanttien täyttämien kyselylomakkeiden ja todellisen puhutun kielen välille olisikin kohtuutonta panna kovinkaan suoria yhtäläisyysmerkkejä. Sanomattakin selvää lienee myös se, että Internetin kasvottomimpien kielenkäyttäjien alueellisista ja muista taustoista saati yksittäisten kielellisten valintojen motiveista ei useinkaan voi tietää mitään kovin varmaa.

Mitä puheena olevaan kyselytutkimukseeni tulee, myönnän sen kuvaavan viime kädessä ainoastaan sitä, miten informanttini vastasivat pyyntööni *laita rasti niihin ruutuihin, jotka kuvaavat oman kielikorvasi käsitystä alla olevista lauseista (vaikka et itse välttämättä niin sanoisikaan)* (liite). Jo edellä selitin, että tarkastelemieni ilmiöiden tutkimiseksi ei silti tunnu olevan tarjolla juuri muitakaan menetelmiä. Myös informanttieni ”aitous” voidaan asettaa kyseenalaiseksi, sillä kieltenopiskelijat ja -tutkijat

eivät luonnollisestikaan ole kielenkäyttäjistä prototyyppisimpiä – samalla tosin on syytä kysyä, ovatko entisaikain dialektologien tai edes heitä seuranneiden sosiolingvistien (eri aikakausina erilaisin ennalta määrätyn kriteerein) suosimat informantit prototyyppisiä vai pikemminkin stereotyyppisiä kielenkäyttäjiä. En liioin ole erityisemmin huomionnut vastaajien ikää, sukupuolta tai esimerkiksi sitä, ovatko he kaupunkilaisia vai maalaisia; esimerkiksi taivalkoskelaisen miehen elinpiiri ja sen luoma kielikorva voi tietysti olla kovin toisenlainen kuin oululaisen naisen, vaikka maakunta sama olisikin.

Niin kyselytestien kyvyistä kuvata todellista kielenkäyttöä kuin myös erilaisten informanttityyppien soveliaisuudesta onkin esitetty kosolti toisistaan poikkeavia käsityksiä, mutta niiden syvälinen tarkastelu ei tässä artikkelissa ole mahdollista; tältä osin viitataan esim. Hudsoniin (1994) ja Vanhataloon (2005: 26–35) sekä heidän mainitsemaansa kirjallisuuteen. On kuitenkin syytä panna merkille ne Vanhatalon tekemät huomiot, että sinänsä hyvin monenlaisista lähtökohdista kyselytestimenetelmiä käyttäneitä lingvistejä yhdistää usein eräänlainen altavastajan rooli: eksperimentalistit saavat muilta lingvisteiltä monipuolista ja runsasta kritiikkiä, jossa kyseenalaisiksi voidaan asettaa muun muassa käytettyjen menetelmien objektiivisuus, luotettavuus ja hyödyllisyys; onkin varsin tavallista, että kyselytesteihin selitetään turvautuneen sen takia, että ”paremmat”, perinteiset ja sellaisina vähemmän kyseenalaiset tutkimusmenetelmät ovat syystä tai toisesta osoittautuneet riittämättömiksi valaisemaan tutkittuja kielen ilmiöitä.

Suomalaisen kielitieteen ja kyselytestien suhteesta on kuitenkin muistettava, että mm. kielenopiskelijoilla teetettyjä kyselytestejä on fennistiikassa hyödynnetty ansiokkaasti ainakin jo nuoresta Terho Irtkosesta (1957) lähtien, ja ainakaan kokeellisessa sanaston-

tutkimuksessa suomalaisten informanttien sosiodemografisilla tekijöillä ei ole havaittu olevan perustavanlaatuaista merkitystä (Vanhatalo, 2004). Myöskään puhutun kielen tutkimukseen sovelletun kyselytestimenetelmän ei liene tarpeen ajatella olevan ristiriidassa perinteisemmän dialektologian tai sosiolingvistiikan kanssa, vaan erilaiset näkökulmat on mahdollista nähdä toisiaan täydentävinä.

Yllä mainituista huomauttamisen aiheista ja koeasetelman epäortodoksisuudesta (ks. viite 5) huolimatta katson liki neljän sadan informantin vastauksiin perustuvien karttojani ja muiden laskelmieni heijastelevan osaa nykysuomalaisen kielenkäytön todellisuudesta. *tekes-* ja *tekeen-*muotojen semanttiset ja maantieteelliset eroavaisuudet ovat mielestäni niin selviä, että niitä on vaikea pitää sattumana. Edellä esittämäni kartat viittaavat siihen, etteivät puhekielen muutosprosessit suinkaan ole yksisuuntaisia; vaikka murteet pääpiirteissään jatkuvasti tasoittuvat yhä yhtenäisemmäksi yleispuhekieleksi, kieleen näemmä syntyy yhä jopa aivan uusia alueellisia piirteitä. Mielenkiintoista on havaita, että näiden ilmeisen nuorten ilmiöiden – *tekes-*muodon ja absentiivimerkityksisen *tekeen-*muodon – tyypillisimpien esiintymäalueiden osoittamat isoglossit poikkeavat vanhaan tunnetuista suomen kielen alueellisten varianttien rajalinjoista. Sosiolingvistiksi erityisen kiinnostava lienee *tekes-*muoto, joka tuoreudestaan ja ekspansiivisuudestaan huolimatta on selvästi pääkaupunkiseudun ”tv:stä tutulle” puheenparrelle vieras – ja toisaalta myös *tekeen-*muodon vanhan hämäläisen esiintymäalueen pirstova – ilmiö (muista vastaavista kielenpiirteistä ks. Mantila, 1997; 2004).

Käyttämäni kyselytestimenetelmää soisi hyödynnettävän ja kehitettävän myös tulevassa suomalaisen puhekielen tutkimuksessa. Ainakin maamme ulkopuolella tämäntyypp-

piset tutkimusmenetelmät ovat toki olleet käytössä aiemminkin; tunnetuin ja ansiokkain esimerkki kirjallisiin kyselytesteihin perustuvasta puhutun kielen tutkimuksesta lienee kanadalaisen Jack Chambersin sosiolingvisti-dialektologinen *Dialect topography* -hanke (<http://dialect.topography.chass.utoronto.ca/>), ja vastaavanlaisella hyvin suunnitellulla – ja luonnollisesti tätä pilottitutkimusta säntillisemmin toteutettavalla – sähköisen viestinnän tarjoamia mahdollisuuksia hyödyntävällä tutkimushankkeella voitaisiin meilläkin tehokkaasti saavuttaa runsaasti uutta tietoa kielen variaatiosta ja sen taustoista. Vaikka paluu murrekarttojen piirtelyyn voi tuntua peruutusaskeleelta Ket-tusen ja Rapolan kaltaisten dialektologien aikakauteen, tähänastinen murteen- ja variaationtutkimus tarjoaa lähes loputtomasti kartoitettavaa. Toistaiseksi aivan tutkimatomiksi ovat jääneet mm. edellä mainittujen *tekee*¹³, *tekeessä*- ja *tekeest*-infinitiivi-muotojen levikit ja esiintymäehdot; näiden joukkoon voi lisätä myös *tekeens*-tyyppiset muodot, jotka samoin ovat päätyneet puhutusta kielestä Internetiin, esim. *Äiti tuli Puolasta, kävin morjestaans* (http://mirdi.blogspot.com/2003_09_01_mirdi_archive.html) tai *Pitää mennä kattoons* ('katsomaan') *kohta onko meillä sitä vielä..* (<http://www.super-happy.net/sandy/diary2.htm>). Lukuisia kiinnostavia lisäesimerkkejä kielen kaikilla tasoilla esiintyvistä ja jatkuvan muutoksen alaisesta variaatiosta tarjoavat esimerkiksi Mielikäinen (1991) ja (2001).

Kyselytestien toistuvasti kyseenalaistettua pätevyyttä sekä varsinkin eksperimentalistisen puhekielen tutkimuksen uskottavuutta olisi niin ikään hyvä arvioida mm. siten, että kyselytesteillä pyrittäisiin kartoittamaan myös joidenkin erittäin hyvin tunnettujen, sekä dialektologisessa että sosiolingvistisessä kirjallisuudessa laajasti tarkasteltujen kielenpiirteiden hyväksyttävyyttä. Tällaisissa ja muissa

tulevissa tutkimuksissa perspektiiviä voitaisiin myös pyrkiä laajentamaan dialektologiasta (pelkkä alueellinen variaatio) sosiolingvistiin näkökulmiin (esim. ikäryhmittäinen ja sukupuolittainen variaatio). – Alustavia todisteita käyttämäni kyselytestimenetelmän uskottavuudesta nähtiin kartoissa 3 ja 5, joiden yhteensopivuus kertonee *tekees*-muodon synnyn ja vanhoissa aluemurteissa tavattavan loppuheitollisen inessiivin yhteyden lisäksi siitä, että tämän yhteyden voi saada selville myös kyselytestin avulla, ilman perinteisin dialektologisien menetelmin koostettua *tekees*-muodon esiintymäalueet osoittavaa karttaa.

LOPUKSI

Edeltävissä luvuissa olen lähestynyt *tekeen*- ja *tekees*-tyyppisten verbimuotojen semantiikkaa ja murremaantiedettä kahtaalta: lähtökohtana ovat Internetissä tavattavasta puhekielenomaisesti kirjoitetusta kielestä tehdyt havainnot ja näiden havaintojen pohjalta laaditun, kaikkiaan 386 kieltenopiskelijalla ja -tutkijalla teetetyn kyselytestin tuottamat vastaukset. Erityisesti kyselytestin tulosten perusteella voidaan todeta, että *tekeen*- ja *tekees*-muotojen käyttöalat – niin semanttiset kuin maantieteellisetkin – eroavat selvästi toisistaan: *tekees*-muotoa voi pitää lähinnä varsinaisen 3. infinitiivin inessiivin lyhyempänä varianttina, jonka sydäneluetta ovat sekä läntinen että kaakkoinen Suomi. Merkitykseltään laajentuneen *tekeen*-muodon sen sijaan hyväksyivät erityisesti taustaltaan savolaismurteiset ja uusmaalaiset informantit, mutta hekin lähinnä vain silloin, kun muoto esiintyi suhteellisen lokaalisessa, ns. absentiivisessä merkityksessä; esimerkiksi lause *Se on kotona kirjottaan gradua* hyväksyttiin huomattavasti paremmin (13 % kaikista vastaajista) kuin vähemmän lokaalinen *Se on jo kirjottaan gradua* (3 % vastaajista). Artikkelissa esitellyn tutkimuksen ja sen tu-

lostien yleisempänä tarkoituksena on tarjota uusia näköaloja suomalaiseen murteiden ja uudemman puhekielen tutkimukseen: *tekeen-* ja *tekees-*muodoista tehdyt havainnot osoittavat muun muassa, että puhuttua kieltä voi tutkia myös kirjallisin kyselytестeин; nykykielenkin variaatiota on mahdollista kuvata kartografisesti, ja vanhojen kansanmurteiden tasoittumisesta huolimatta kieleen näyttää myös yhä syntyvän uusia isoglosseja sekä uusia merkitysopillisia kategorioita.

Edellä kuvattu tutkimusprosessi ja sen tulokset herättävät myös joitakin yleisempiä kommentteja artikkelini ensi riveillä mainitsemistani suomalaisen puhekielen tutkimuksen valtavirroista: Vaikka Suomessa jo kolmisenkymmentä vuotta harjoitettu labovilaiseksi kutsuttu sosiolingvistiikka on yhä voimissaan, maassamme ovat kuitenkin viime aikoina alkaneet puhaltua toisensuuntaiset tuulet. Uusinta tutkimusparadigma – ja sen suhdetta aiempaan suomalaiseen sosiolingvistiikkaan ja epäsuorasti myös sitä edeltäneeseen dialektologiaan – ovat hahmotelleet näkyvimmin Nuolijärvi (2000), Pälli (2003: 15–22), Lappalainen (2004: 13–20 et passim), Mantila (2004) sekä Mantila ja Sorjonen (2004). Monista puheenvuoroista kuulua jonkinasteinen väsymys ja epäluulo perinteistä variaationtutkimusta kohtaan, ja uutta puhtia – etenkin välineitä havaitun variaation syiden ymmärtämiseen – haetaan nyt ennen kaikkea keskusteluntutkimuksen ja diskursianalyysin menetelmistä:

Vaikka sosiolingvistinen tutkimus on monipuolistunut, sitä on syystä kritisoitu. Suurin ongelma on ollut se, että **sosiolingvistinen tutkimus ei ole tyydyttävällä tavalla kyennyt selittämään** sitä, miksi kielenkäyttäjät käyttäytyvät niin kuin käyttäytyvät. [– –] Puutteita on yritetty paikata esimerkiksi niin, että variaationanalyysin kohteen, puhetuotoksen erittelystä on siirrytty yhä enemmän eri perinteistä nousevaan vuorovaikutuksen analyysiin

ja siten nostettu esiin sosiaalisen todellisuuden luonnetta toisella tavoin kuin aiemmin. [– –] **Selvää on myös se, ettei lingvistinen analyysi**, esimerkiksi kielellisten piirteiden erottelu, **riitä**, jos halutaan päästä syvemmälle kielellisen toiminnan ehtoihin. (Nuolijärvi, 2000: 24–26; korostus J.Y.)

Kuitenkin nykysuomalaisen puhekielen tutkimuksessa on paljon tuloksia, joiden taustoihin tai syihin **on esitetty vain vähän selityksiä. Ei tiedetä syitä** siihen, miksi jotkin kielenpiirteet ovat leimautuneet kielteisesti ja ovat väistyviä ja miksi taas jotkin jatkavat yleistymistään. [– –] Nykyään, kun erilaisten puhekielen piirteiden variaatiota on tutkittu paljon ja niiden variaatiokaavat tunnetaan, on mahdollista alkaa pohtia näihin piirteisiin liittyviä kulttuurisia merkityksiä. (Mantila, 2004: 324; korostus J.Y.)

On jokseenkin hämmentävää huomata, kuinka kielen muutosten ja siihen johtavan variaation pohjimmaisista syistä on tieteen tahtoen lähdetty etsimään – vieläpä ikään kuin ainoana vaihtoehtona – kielen järjestelmän ulkopuolelta, ”sosiaalisesta todellisuudesta”. Edellä olen pyrkinyt osoittamaan, että kielen vaihtelua voi selittää hedelmällisesti mm. ottamalla huomioon nykyisissäkin aluepuhekielissä tavattavat vanhat murrepiirteet, esimerkiksi kymenlaaksolais- ja lounaismurteiden *on kirjottan* -perfektit *on kirjottaan* -tyyppisen absentiivin leviämistä hidastamassa.¹⁴ Variaation ja kielessä orastavien uusien kategorioiden ymmärtämistä edistää myös muista maailman kielistä tarjolla oleva tieto ja kielitypologiset havainnot; muun muassa *tekeen*-muodon absentiivinen käyttö käy paljon ymmärrettävämmäksi, kun huomata, että vastaavanlaisia rakenteita tunnetaan niin suomen sukukielistä kuin muualtakin. – Ja myös kääntäen, Airilan (1929: 10) henkeä lainatakseni: ”koulukieliopin säännöistä peräti piittaamattomanakin ka-tupoikain kieli voi tarjota tilaisuutta moniin

yleisen kielitieteen kannalta viehättäviin ja opettaviin havaintoihin.”

Tämän artikkelin ytimenä oleva lähinnä dialektologinen tapaustutkimus tosin poikkeaa siitä sosiolingvivistisestä perinteestä, jota yllä mainitut uuden aallon sosiolingvistit ensi sijassa tuntuvat kritisoivan. Koska suomen murteiden ja puhekielen tutkimusta on kuitenkin perinteisesti hallinnut vain yksi kouluunkta kerrallaan,¹⁵ olisi joka tapauksessa tärkeää huolehtia siitä, että muunkinlaisella puhutun kielen tutkimuksella olisi myös jatkossa elinsijaa; kielen variaatiossa on toki kyse paljosta muustakin kuin kulttuurisista merkityksistä ja diskurssi-identiteetin rakentelemisesta. Uudet, vaihtoehtoiset tutkimusmenetelmät – vaikkapa diskurssianalyysi kuten toivoakseni eksperimentalismikin – avaavat virkistäviä ja tärkeitä näköaloja kieleen, mutta lingvistisen analyysin mahdollisuuksia kielen tutkimuksessa ei kannata väheksyä.

VIITTEET

¹ *tekeen*-tyyppisiä muotoja ei voi muodostaa yksitavuisista verbeistä (esim. *syömään, juomaan*; ei **syöhön, *juohon*). Vastaavat kolmi- ja useampitavuisien *haravoita, kopioita, sosialisoita* -tyyppisten verbien taivutuksesta esitetyt väitteet (esim. Saukkonen, 1965: 50; Hakulinen ym., 2004: 147) sen sijaan ovat hieman kyseenalaisempia, koska mahdottomia **haravoihin, *kopioihin, *socialisoihin* -tyyppisiä muotoja voivat kuitenkin korvata muodot *haravoitteen, kopioitteen* ja periaatteessa myös *sosialisoitteen* (vrt. Hakulinen ym., 2004: 103, 327–328).

² Edellä mainittujen Elimäen, Savitaipaleen ja Ruokolahden (esim. *kerra määttä Rovaniemele ni ne kirko reskot käykää kyl kahtoo*, DMA) *tekees*-muotojen lisäksi Muoto-opin arkistosta löytää nykyään esimerkin myös Myrskylästä (*mie käviin kuuntelees puhujii, DMA*).

³ Internet-hakukoneisiin indeksoitujen sivujen määrän alati paisuessa myös *tekees*- ym. muotojen yhteismäärä kasvaa räjähdysmäisesti. Kun esimerkiksi *kattoos* antoi 18.11.2003 218 Google-osumaa, vastaava luku 22.11.2004 oli 1960 osumaa; yksin *kattoos*-sananmuotojen määrä oli siis yli kolme kertaa suurempi kuin vuotta aiemmin löytämiäni *tekees*-muotojen määrä (583) yhteensä.

⁴ Kyselytestissä ei mainittu sanaakaan loppukonsonantittomista *tekee*-tyyppisistä infinitiivimuodoista;

palaan *tekee*-muotoihin viitteessä 13.

⁵ Kiitän kaikkia informattejani sekä esitän parhaat kiitokseni tutkimusaineiston keruussa ystävällisesti avustaneille Leena Kytömäelle (TY), Klaus Laalolle (TaY), Kari Nahkolalle (TY), Marjatta Palanderille (JoY), Seppo Pekkölle (JY) ja Pekka Pällille (TaY). Puheen ja kielen nimetön arvioitsija on aiheellisesti huomauttanut, että tutkimusasetelma, sen paljastaminen tehtävänannossa ja monet muut kokeeseen liittyvät järjestelyt sekä tutkimusaineiston analyysi poikkeavat selvästi niistä vakiintuneista metodologisista käytännöistä, jotka esimerkiksi yhteiskuntatieteissä tai psykolingvistiikassa vallitsevat. Onkin syytä huomata, että puheena oleva kyselytesti on alun perin tarkoitettu eräänlaiseksi pilottitutkimukseksi antamaan lisävaloa muuten vaikeasti lähestyttävien verbirakenteiden käyttöön ja käyttöihin, ja näin saatua aineistoa tarkastellaan lähinnä dialektologian ja muun perinteisen kielentutkimuksen lähtökohdista, tutkijan oma kielitaju ja informanttejaan kohtaan kokema tunnestautuminen mukaan lukien. Esittelemäni tutkimusmenetelmän tulevaisuudennäkymiä hahmottelen laajemmin kirjoituksen lopulla.

⁶ Itä-Uudenmaan ja Pohjanmaan (ns. Vaasan rannikkoseudun) edustus on niin vähäinen (yksi vastaus kummastakin), että havainnollisemman kokonaiskuvan saamiseksi olen yhdistänyt ne tässä esitettävissä kartoissa Uuteenmaahan ja Etelä-Pohjanmaahan.

⁷ On mahdollista, että puheena olevissa rakenteissa yleisimmät sanamuodot *kattoos* ja *kattoon* (sekä *kattoo*) ovat jossakin määrin leksikaalistuneita, joten esimerkiksi lauseet *Mä käyn panees/paneen ikkunan kiinni* saatetaan hyväksyä jonkin verran heikommin kuin esim. *Mä käyn kattoos/kattoon lämpömittaria*.

⁸ Liki puolet satakuntalaisista vastaajista ilmoitti taustakseen erityisesti Porin seudun, joka sijaitsee kartan 1 osoittaman vanhan *tekeen*-alueen reunassa. *tekees*-muodon hyväksyvät säännönmukaisesti niin siirtymämurteiset porilaiset kuin lounaismurteiset raumalaisetkin.

⁹ Erikoista kyllä, heikoimmin saman lauseen hyväksyivät *tekeen*-muodon niin ikään vanhastaan tuntevat kymenlaaksolaiset (1/6) ja eteläpohjalaiset (6/26). Heidän kieleensähan näyttää kuitenkin kuuluvan myös *tekees*-muoto, jonka ansiosta sisäpaikallissijaisten infinitiivien ulkoasut ja merkitykset muodostavat varsin symmetrisen kokonaisuuden: *tekeen (teköhön)* 'tekemään', **tekemässä* : *tekees* 'tekemässä' (: ?*tekeest* 'tekemästä').

¹⁰ Mainittakoon kuitenkin, että em. *käydä tekeen* -rakenteilla voi olla yhteyksiä esimerkiksi erityisesti kaakoismurteissa tavattavaan *käydä*-verbin 'ruveta'-merkityksiseen käyttöön (esim. Ikola ym., 1989); edellä puheena olleissa *käydä tekeen* -esimerkeissä tällainen 'ruveta tekemään' -merkitys tuntuu joka tapaukses-

sa varsin keinotekoiselta. Varteenotettavan vertailukohtaan *käydä tekeen* -rakenteille voivat tarjota myös 'käymistä' tai 'käväisemistä' ilmaisevien *pistäytyä-* ja *poiketa-*verbien yhteydessä vaihtelevat olo- ja tulosi-ja-argumentit, esim. *Poikkesimme oluella - oluella - syömässä - syömään*.

Edes 'tekemässä'-merkityksiset *käydä - olla tekemään* -rakenteet eivät ole fennistiikalle aivan tuntemattomia, esim. *Onks joku käyny sosialisimaan mun rotsin?* (H. Paunonen & M. Paunonen, 2000 s.v. *käydä* < C. Forsberg; ks. myös Forsman Svensson, 1998). Tästäkin ilmiöstä löytää lisäesimerkkejä Internetistä, esim. *Kävin syömään lounaan aseman retrohenkisessä kuppilassa* (<http://www32.brinkster.com/iiron/>); huomattakoon, että *syödä*-verbistä ei *mA*-aineksetonta *tekeen*-muotoa voisi muodostaakaan, ja myös yllä mainittu *socialisoimaan* näyttää esiintyvän juuri marginaalisen *socialisoitteen*-tyypin asemassa (ks. viite 1). Mielenkiintoisen paralleelin tällaisille tapauksille tarjoaa verbikantaisten *tublari, maalari, leipuri* -tyyppisten (*U*)ri-johdosten muodostus, jossa yksitavuisista verbeistä muodostetut johdokset sisältävät eräänlaisen eufonisen *mA*-formaatiivin, esim. *syömäri, juomari, uimari* – mutta tuskin sentään **tupakoi(ma)ri*, **socialisoi(ma)ri*.

¹¹ Termi *infinitiivi* tulee tässä ymmärtää perinteisen fennistisen terminologian ulkopuolella vallitsevassa merkityksessä 'ei-finiittinen verbimuoto, jonka pääasiallinen tehtävä on toimia erilaisten modaalisten, desideratiivisten, manipulatiivisten yms. predikaattien komplementteina'; suomessa tällaisia muotoja ovat ensi sijassa 1. inf. lyhyempi muoto ja 3. inf. illatiivi, mutta ei 3. inf. inessiivi (ks. esim. Haspelmath, 1989; Ylikoski, 2003a).

Samantyyppisiä absentiivisia infinitiivejä tapaa myös pohjoissaamassa, jossa suomen 3. inf. inessiiviä vastaavan *min-* - *me(n)*-tunnuksisen aktion essiivin voi paikoin – havaintojeni mukaan erityisesti Jyykeänvuonon ympäristössä puhutuissa murteissa – korvata (suomen 1. infinitiiviä etymologisestikin vastaava) infinitiivi, esim. *De ledje smávva lunttat dálveeahkediid čienastallat* (pro *čienastallamin*) 'pikkupojat olivat talvi-iltaisin mäkeä laskemassa ("laskeen")' (Qvigstad, 1928: 654, Balsfjord) ja *"Mii du váivvuda, go don it biso girkoatnamis oadđit, gosa leat biddjojuvvon?"* (*oadđit* pro *oaddimin*) 'mikä sinua vaivaa, kun et pysy nukumassa ("nukkuun") kirkkomaassa, johon sinut on laitettu?' (Qvigstad, 1928: 364, Loppa). (Olen translitteroinut tässä esitettävät kielenainekset varhaiseman lappologian käyttämästä Nielsenin ortografiasta nykykirjakielen mukaiseen asuun.)

Myös *mA*-aineksettomalle *tekees*-muodolle löytyy kiinnostava paralleeli jo sammuneista Kalfjordin ja Helgøyn murteista, joissa aktion essiivin tunnus *-min*, *-me(n)* on lyhentynyt muotoon *-n*, esim. *De gulle [gullen] olbmot vuonaid siste, ah' suolačudit [suolla-čuódek] leat olgun johtin* (pro *johtimin*; vrt. infinitiivi *johtii*) 'ihmiset vuonossa kuulivat, että vainolaiset ovat ulkona kulkemassa ("kulkees")' (Qvigstad, 1925: 34). Muodon taustalle on arveltu **boahtimin* ('tulemassa') > **boahtim'n* > **boahtimn* > *boahtin*-tyyppistä kehitys-

kulkua (Itkonen, 1950; Korhonen, 1974: 120), mutta tuntuisi mahdolliselta pitää tätäkin muotoa infinitiivin (*boahtit*) tarjoaman mallin mukaisena analogisena muodosteena (vrt. Lönnbohm, 1879: 82).

¹² *tekeen*-muodon kymenlaaksolainen vastine tosin on vanhastaan ollut tyyppiä *tekeh(e)*, vrt. edellä mainittu Valkealan *kun_ol mäsrisäh käytävä lypsäh* (illatiivin päätteestä tarkemmin esim. Lindén, 1942: 113–115); nykykymenlaaksolaisten kielessä tämän tyyppin lienee kuitenkin valtaosin syrjäyttänyt yleispuhkielinen *tekeen*.

¹³ Edenpänä Internetin kieltä esitellessäni mainitsin, että ainakin *käydä*-verbiin liittyessään *tekee*-muoto on jopa yleisempi kuin vastaavat *tekees-* ja *tekeen*-muodot yhdessä. Jätin kuitenkin *tekee*-muodon kyselytestini ulkopuolelle mm. siksi, että se on tähänastisessa kirjallisuudessa kuvattu lähinnä *tekeen*-muodon *n:ttömäksi* variantiksi (vrt. Bergin ja Silfverbergin, 1997: 67–68 sekä Hakulisen ym., 2004: 147 notaatio "*tekee(n)*"), ja samanlaista *n:n* katoa tavataankin yleisesti monissa muissakin konteksteissa, esim. *Tänää me mentii kouluu* (<http://www.expage.com/vvtellu>). On myös huomattava, että kirjoitetussa asussa *n:ttömiä* muotoja ei puhutussa kielessä läheskään aina vastaa täydellinen loppukonsonantin kato vaan loppukahdennus, esim. *käy kattoo mun sivui* [käyk kattoo(m) mun sivui], jolloin mahdollinen ero *tekeen*-muotoon jää melko hämäräksi. Jaakko Leino on kuitenkin omaan kielitajuunsa vedoten huomauttanut minulle, että ainakin pääkaupunkiseudulla *tekee*-muotoa voi olla syytä pitää *tekeen*-muodosta poikkeavana verbimuotona. Tämä saattaakin toki olla mahdollista, mutta informanttiani *tekee*-vaihtoehdon puuttuminen ei vaikuta suuresti häirinneen; esimerkiksi lauseen *Mä käyn kattoon lämpömittaria* hyväksyi myös valtaosa (21/25) pääosin pääkaupunkiseutua edustavista uusmaalaisista. Edelleen Leena Huima on kiinnittänyt huomioni siihen, että *tekee*-muotoa käytettään absentiivisesti luonnollisimmillaan silloin, kun kyseistä verbimuotoa voi pitää verrattain tunnusmerkittömänä yleismuotona, jossa 3. infinitiivin illatiivi lankeaa yhteen sekä 1. infinitiivin että presensin yksikön 3. persoonan muotojen kanssa (esim. *kattoo - katsoo* 'katsomaan', 'katsoa' ja 'katsoo'). Aihe kaipaa luonnollisesti lisätutkimusta.

¹⁴ Muista edelleen täysin käyttökelpoisista ellei peräti välttämättömistä dialektologian peruspilareista on muistettava ainakin asutushistorian huomioiminen. Karttojen 1 ja 6 vertailu tuntui viittaavan siihen, että *olla tekeen* -absentiivi on seurausta mm. savolaismurteiden alueelle levinneen *tekeen*-muodon hyperkorrektista oppimisesta. Miksi muuten sitten on tähänastisessa kirjallisuudessa tunnettu paljolti pääkaupunkiseudulle ominaisena innovaationa? Onko puhdasta sattumaa, että ensimmäiset muistiinpanot (Sorsakivi, 1981; H. Paunonen & M. Paunonen, 2000) helsinkiläisistä *olla - käydä tekeen* -rakenteista on tehty 1960- ja 1970-luvuilla, siis ns. suuren muuton tuotua pääkaupunkiin myös tuhansia savolaismurteisia, jotka pyrkivät

sopeutumaan uuteen ympäristöönsä myös kielellisesti (Nuolijärvi, 1986)? Voisiko alkuaan hämäläispohjaisen pääkaupunkiseudun suomen *olla tekeen* -rakenteita edes osaksi pitää alkuaan juuri savolaismurteisten tulokkaiden luomana hyperkorrektisminä? Moisen arvelun tueksi voi mainita, että esimerkiksi vuoden 1994 lopussa noin kahdeksasosa Uudenmaan läänin ja peräti seitsemäsosa Helsingin, Espoon ja Vantaan asukkaista oli syntynyt savolaismurteiden alueelta (ks. Paasi, 1996).

¹⁵ Toisiaan seuraavien valtaparadigmojen keskinäiset erot halutaan usein nähdä hyvinkin jyrkkinä, ja uuden paradigman edustajat voivat viitata tutkimusalansa menneisyyteen varsin evolutionäärisin äänenpainoin. Pesäeroa taakse jääneeseen tutkimusperinteeseen voi osuvasti kuvata esimerkiksi Mantilan ja Sorjosen (2004: 609) käyttämällä tie-metaforalla, jossa puhekielen tutkimuksen puolitavuoisatoinen historia nähdään ”suomalaisen variaation tutkimuksen tienä historiallisesta dialektologiasta kohti variaation vuorovaikutuksellisia funktioita”.

LÄHTEET

- Airila, M. (1929). Alkusananen. Teoksessa E. Salola, *Ilman fritsaria. Juttuja ”katupoikakielellä”*, (7–10). Helsinki: Otava.
- Berg, M. & Silfverberg, L. (1997). *Kato hei – puhekielen alkeet*. Helsinki: Finn Lectura.
- DMA = Digitaalinen muoto-opin arkisto. Koostajat: Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen Muoto-opin arkisto ja tieteen tietotekniikan keskus CSC. Luettu 14.12.2004. Saanti: <https://hotpage.csc.fi/>
- Dubrovina, Z. (1972). *Infinitiv v finskom jazыke*. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta.
- Forsman Svensson, P. (1998). Kolmannen infinitiivin illatiivi Petter Schäferin päiväkirjassa. *Virittäjä*, **102**, 56–73.
- Groot, C. de (2000). The absentive. Teoksessa Ö. Dahl (toim.), *Tense and aspect in the languages of Europe*, (s. 693–719). Empirical Approaches to Language Typology 20–6. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Groot, C. de (2001). Functional Grammar and the non-lexical expression of absence. Teoksessa I. Kenesei & R.M. Harnish (toim.), *Perspectives on semantics, pragmatics, and discourse: a Festschrift for Ferenc Kiefer*, (s. 3–20). Pragmatics & Beyond, New Series 90. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Haikonen, S. (1999). *Muuttuva Lopen murre. Eräiden kielenpiirteiden tarkastelua nuorten ja nuorten aikuisten puheessa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Hakulinen, A. & Vilkkuna, M. & Korhonen, R. & Koivisto, V. & Heinonen, T. R. & Alho, I. (2004). *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Haspelmath, M. (1989). From purposive to infinitive – a universal path of grammaticization. *Folia Linguistica Historica*, **10**, 287–310.
- Heine, B. & Kuteva, T. (2002). *World lexicon of grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hudson, R. (1994). Sum: linguists vs normals. [Sähköpostiviesti Linguist-listalla 29.7.1994.] <http://linguistlist.org/issues/5/5-855.html> 2.12.2004.
- Huumo, T. (1995). Bound domains: a semantic constraint on existentials. *SKY 1995. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja, 1995*, 7–46.
- Hämäläinen, K. (1883). *Suomenkielen muotooppi*. Helsinki.
- Ikola, O. & Palomäki, U. & Koitto, A.-K. (1989). *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 511. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, E. (1950). Das Perfekt des Partizips im Lappischen. Teoksessa *Commentationes Fennougricae in honorem Y. H. Toivonen*, (s. 271–304). Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 98. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, T. (1957). *Mellakoihin vai mellakoihin?* Yleiskielemme eräiden taivutushorjuuksien taustaa. *Virittäjä*, **61**, 259–286.
- Itkonen, T. (1969). *Muoto-opin keruuopas*. Tietolipas 59. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, T. & Paunonen, H. & Juusela, K. & Lehtinen, R. & Mulari, K. (1978). *Muoto-opin keruuoppaan 2. lisävihko*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Jonninen-Niilekselä, K. (1982). Eräitä äänne- ja muoto-opillisia piirteitä. Teoksessa K. Jonninen-Niilekselä (toim.), *Tampereen puhekieli*

- tutkimuskohteena*, (s. 121–160). Folia Fenestica & Linguistica. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- Kettunen, L. (1940). *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 118. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korhonen, M. (1974). *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung. II. Die nominalen Formkategorien*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 155. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- LA = Lauseopin arkisto. Turun yliopisto.
- Lappalainen, H. (2004). *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 964. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laury, R. (1997). *Demonstratives in interaction. The emergence of a definite article in Finnish*. Studies in Discourse and Grammar 7. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Lindén, E. (1942). *Kaakkois-Hämeen murteiden äännehistoria. I. Konsonantisto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 219. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lönbohm, O.A.F. (1879). Jääsken, Kirvun ja osittain Rautjärven ja Ruokolahden pitäjien kielimurteesta. *Suomi*, II: 13, 1–163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lönnrot, E. (1841). Bidrag till Finska Språkets Grammatik. (Forts. fr. 4:de Häftet.) *Suomi*, I: 5, 29–47. Helsingfors: J. Simelii enka.
- Mantila, H. (1997). Johdanto. Teoksessa S. Makonen & H. Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio*, (s. 1–23). Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8.
- Mantila, H. (2004). Murre ja identiteetti. *Virittäjä*, 108, 322–346.
- Mantila, H. & Sorjonen, M.-L. (2004). Puhekielen tilannevariaatio ja sen funktiot. *Virittäjä*, 108, 604–609.
- Mielikäinen, A. (1991). *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhunkielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 36.
- Mielikäinen, A. (2001). Murre-eroista ja isoglossien hierarkisuudesta. Teoksessa T. Seilenthal (toim.), *Congressus Nonus Internationalis Fennougristarum 7. – 13. 8. 2000 Tartu. Pars V. Dissertationes sectionum: Linguistica II*, (s. 378–384). Tartu.
- Mielikäinen, A. & Palander, M. (2002). Suomalaisen murreasenteista. *Sananjalka*, 44, 86–109.
- Naikola, K. & Saanilahti, M. (2001). *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuraututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja pubeyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68. Turku.
- Naikola, K. & Saanilahti, M. (2004). Mapping language changes in real time: A panel study on Finnish. *Language Variation and Change*, 16, 75–92.
- Nissi, U. (1981). III infinitiivin illatiivi ja inessiivi jyväskyläläisten ja eteläpohjalaisten puhemielessä. Teoksessa A. Mielikäinen (toim.), *Nyky-suomalaisen puhunkielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 3*, (s. 51–65). Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 26.
- Nuolijärvi, P. (1986). *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 436. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nuolijärvi, P. (2000). Sosiolingvistiikka kielen tutkimuksen kentässä. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö*, (s. 13–37). Soveltavan kielen tutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Soveltavan kielen tutkimuksen keskus.
- Onikki-Rantajääskö, T. (2001). *Sarjoja. Nyky-suomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 817. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Onikki-Rantajääskö, T. (2005). 3. infinitiivin inessiivi ja määräpaikkaisuuden arvoitus. Teoksessa I. Herlin & L. Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*, (s. 173–193). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1021. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paasi, A. (1996). Alueellinen identiteetti ja alueellinen liikkuvuus: suomalaisten syntymäpaikat ja nykyiset asuinalueet. *Terra*, 108, 210–223.
- Palander, M. (1982). Havaintoja nuoren polven murteenkäytöstä ja -tuntemuksesta. *Virittäjä*, 86, 164–175.

- Paunonen, H. & Paunonen, M. (2000). *Tsen-naaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Pälli, P. (2003). *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampere University Press.
- Qvigstad, J. (1925). Lappische Texte aus Kalfjord und Helgöy: Reste eines ausgestorbenen Seelapendialekts. *Oslo Etnografiske Museums skrifter. Bind 1. Hefte 1*, 21–40. Oslo.
- Qvigstad, J. (1928). *Lappiske eventyr og sagn. II. Lappiske eventyr og sagn fra Troms og Finnmark*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter X. Oslo.
- Rostila, J. (2001). In search of invisible prepositions: connections between *Funktionsverbgefüge* and aspectual periphrastics. Teoksessa Lj. Šarić & D. F. Reindl (toim.), *On prepositions*, (s. 125–165). *Studia Slavica Oldenburgensia* 8. Oldenburg.
- Saarikko, R. (1990). *Infinitiivien käytöstä jyvaskyläläisten koululaisten puhemielessä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- Saukkonen, P. (1965). *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa. I. Johdanto. Adverbaali infinitiivi*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 137. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Sorsakivi, M. (1981). *Muuttuva infinitiivijärjestelmä. Helsingiläislasten puhemiehen tarkastelua*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Sorsakivi, M. (1982). Infinitiivijärjestelmän muutoksia lasten kielessä. *Virittäjä*, **86**, 377–391.
- Vanhatalo, U. (2004). Koehenkilöiden taustan merkitys kokeellisessa leksikaalisessa semantiikassa ja sen sovelluksissa. *Sananjalka*, **46**, 81–105.
- Vanhatalo, U. (2005). *Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto. [Saatavissa myös sähköisessä muodossa osoitteessa <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/vk/vanhatalo/kyselyte.pdf>.]
- Wiik, K. (1999). Lounaissaamen murteessa neljä kehitysvaihetta. Raumal firata jo toissi murrepäivi. *Turun Sanomat* 21.1.1999.
- Wiklund, K.B. (1928). Das lappische Verbaladverbium und einige andere Kasus der Verbalstammes. Teoksessa *Festschrift til rektor J. Qvigstad 1853 4. april 1928*, (s. 316–353). Tromsø Museums Skrifter 2. Oslo.
- Vilhunen, A. (1982). A:n loppuheitto ja sen sosiaalinen variaatio. Teoksessa K. Jonninen-Niilekselä (toim.), *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*, (s. 37–60). *Folia Fennistica & Linguistica*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu 6. Tampere.
- Ylikoski, J. (2003a). Defining non-finites: action nominals, converbs and infinitives. *SKY Journal of Linguistics*, **16**, 185–237.
- Ylikoski, J. (2003b). Havainoja suomen ns. viidennen infinitiivin käytöstä. *Sananjalka*, **45**, 7–44.

PERSPECTIVES ON THE STUDY OF MORPHOLOGICAL AND SEMANTIC INNOVATIONS IN SPOKEN LANGUAGE: THE NON-FINITE VERB FORMS OF THE TYPE *TEKEEN* AND *TEKEES* IN FINNISH

Jussi Ylikoski, Giellagas Institute for Saami Studies, P.O. Box 1000, FIN-90014 University of Oulu

The article examines the distribution and the semantics of two non-finite verb forms in contemporary colloquial Finnish. The use of the non-finites such as *tekeen*, traditionally considered as the shortened form of the third infinitive illative (*tekemään* 'to do'), has expanded to the domain of the third infinitive inessive, which has been noted to have a newly emerged variant (*tekees* pro *tekemässä*) as well. Beginning with a preliminary analysis of the actual use of the non-finites on the Internet, complementary data consist of a large set of grammaticality judgments elicited from 386 informants. It is asserted that these verb forms have a complementary geographical distribution, and especially the non-finites such as *tekeen* appear to have acquired a specialized meaning best described by the notion of "absentive" (e.g. de Groot, 2000). Furthermore, it is suggested that the experimental method used could be fruitfully applied to other dialectological issues as well.

Keywords: absentive, dialects, infinitives, questionnaire-based studies, spoken language.

Liite¹

Selvitellen kahden **puhekielessä** esiintyvän verbimuodon (*tekeen* ja *tekees*) mahdollisia ja mahdottomia käyttötapoja. Käytän tässä lomakkeessa antamiasi vastauksia väitöskirjatutkimuksessani.

Jos äidinkieleni on suomi, laita rasti niihin ruutuihin, jotka kuvaavat oman kielikorvasi käsitystä alla olevista lauseista (vaikka et itse välttämättä niin sanoisikaan).

OK = ihan ok, ? = hieman outo, ?? = hyvin outo, * = mahdoton

	OK	?	??	*	
Mä käyn kattoon lämpömittaria.	275	71	30	10	
Mä käyn kattoos lämpömittaria.	145	106	87	44	(-4)
Mä oon laittaan ruokaa.	32	70	120	165	(-1, +2)
Mä oon laittaas ruokaa.	143	100	79	62	(-3, +1)
Mä oon lukeen tenttiin.	12	62	123	188	(-1)
Mä oon lukees tenttiin.	116	103	89	75	(-3)
Se on kotona kirjottaa gradua.	50	89	117	125	(-5)
Se on kotona kirjottaas gradua.	131	94	111	44	(-7, +1)
Se on jo kirjottaa gradua.	12	65	106	200	(-3)
Se on jo kirjottaas gradua.	108	104	100	70	(-4)
Ne on ostaan omaa asuntoa.	32	69	112	173	
Ne on ostaas omaa asuntoa.	127	109	99	48	(-3)
Se on kuulemma alottaa vuodenvaihteessa tupakkalakon.	4	37	113	231	(-1)
Se on kuulemma alottaas vuodenvaihteessa tupakkalakon.	86	81	110	106	(-3)
En mä enää muista mitä mä olin sanoon .	20	59	125	180	(-2)
En mä enää muista mitä mä olin sanoos .	83	126	110	63	(-4)
Me pysyttiin koko ilta sisällä kattoon telkkaria.	55	94	114	121	(-2)
Me pysyttiin koko ilta sisällä kattoos telkkaria.	133	111	93	44	(-5)
Ne huomaa keskellä katua ison joukon ihmisiä katteleen ylöspäin.	57	83	123	122	(-1)
Ne huomaa keskellä katua ison joukon ihmisiä kattelees ylöspäin.	126	108	98	51	(-3)

Mä jouduin odottaa kamalan kauan.	344	32	8	3	(+1)
Mä jouduin odottaas kamalan kauan.	5	47	132	199	(-3)
Tuu kuunteleen tää biisi.	363	16	4	2	(-1)
Tuu kuuntelees tää biisi.	22	71	123	164	(-6)
Alkaa pikku hiljaa ottaa päähän.	327	41	12	5	(-1)
Alkaa pikku hiljaa ottaas päähän.	5	54	126	198	(-3)
Sillon viimeks mä ehdin vain vilkaseen tätä lehteä.	361	19	5	1	
Sillon viimeks mä ehdin vain vilkaasee tätä lehteä.	4	47	129	203	(-3)

Kerro vielä

- syntymävuotesi tai vaikka vain syntymävuosisikymmen: _____

- mitä aluetta tai alueita kielikorvasi suurin piirtein edustaa (tarkkuudella ei ole väliä; esim. Raisio, Etelä-Pohjanmaa, Pohjois-Suomi)? _____

- jos osaat, arvioida em. muotojen tavallisimpien käyttäjien iästä ja kotiseudusta?

¹ Alkuperäisen lomakkeen rastittavat neliöt on korvattu rastien lukumäärällä. Oikeassa reunassa sulkeiden sisällä olevat luvut kertovat puuttuvien ja ylimääräisten rastien määrän; esimerkiksi (-3, +1) tarkoittaa, että kolme 386 vastaajasta on jättänyt kyseisen lauseen arvioimatta ja yksi heistä on – joko epähuomiossa tai tarkoituksella – laittanut rastin kahteen ruutuun. Alkuperäisen lomakkeeseen kuulumaton katkoviiva erottaa tämän artikkelin keskipisteessä olevat kymmenen 'tekemässä'-merkityksistä lauseparia niitä seuraavista neljästä 'tekemään'-merkityksisestä lauseparista.